

KIRSTEN ELISA PETERSEN, PERNELLE ROSE,
SEBASTIAN DAMKJÆR-OHLSEN OG JENNIFER DUNCAN-BENDIX

PÆDAGOGERS ARBEJDE MED BØRN OG UNGE I FRITIDSPÆDAGOGIKKEN

Fritidspædagogikkens betydning for børn og unges
trivsel, udvikling og livsmuligheder

Kirsten Elisa Petersen, Pernelle Rose, Sebastian
Damkjær-Ohlsen og Jennifer Duncan-Bendix

Pædagogers arbejde med børn og unge i fritidspædagogikken

– Fritidspædagogikkens betydning for børn og unges
trivsel, udvikling og livsmuligheder

DPU, Aarhus Universitet, 2023

Titel:

Pædagogers arbejde med børn og unge i fritidspædagogikken
- Fritidspædagogikkens betydning for børns og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder

Forfattere:

Kirsten Elisa Petersen, Pernelle Rose, Sebastian Damkjær-Ohlsen og Jennifer Duncan-Bendix

Udgivet af:

DPU, Aarhus Universitet, 2023

© 2023, forfatterne

1. udgave

Kopiering tilladt med tydelig kildeangivelse

Omslag og grafisk tilrettelæggelse:

Knud Holt Nielsen

Forsidefoto:

Colourbox.com

ISBN:

978-87-7684-473-8 (elektronisk)

978-87-7684-472-1 (trykt)

Indhold

FORORD	5
KORT RESUME AF FORSKNINGSPROJEKTETS CENTRALE RESULTATER	6
FORMÅL OG FORSKNINGSSPØRGSMÅL.....	6
PROJEKTETS TEORETISKE GRUNDLAG	6
PROJEKTET METODISKE GRUNDLAG.....	7
CENTRALE FUND I DENNE RAPPORT.....	8
INDLEDNING	11
FRITIDSPÆDAGOGIKKEN OG PÆDAGOGERS BETYDNING FOR BØRN OG UNGES TRIVSEL, UDVIKLING OG LIVSMULIGHEDER	16
BØRN OG UNGES TRIVSEL – UDVIKLING OG LIVSMULIGHEDER	18
ULIGHED I TRIVSEL – ULIGHED I UDVIKLING OG LIVSMULIGHEDER?	21
FORSKNINGSDESIGN OG METODER	24
DATAINDSAMLING	24
KVALITATIVE METODER	25
FOKUSGRUPPEINTERVIEW SOM FORSKNINGSMETODE.....	26
FORSKNINGSPROJEKTETS ETISKE RETNINGSLINJER	27
ANALYSER AF BØRN, UNGE OG PÆDAGOGERS OPLEVELSER – TO CENTRALE TEMATIKKER	28
ANALYSE	30
TEMA NR. 1. BØRN OG UNGES OPLEVELSER AF TRIVSEL OG MISTRIVSEL	31
FORTÆLLINGER OM MISTRIVSEL	34
DET FRITIDSPÆDAGOGISKE FÆLLESSKAB.....	36
PÆDAGOGERS BETYDNING FOR BØRN OG UNGES TRIVSEL	40
BETYDNINGEN AF LEG OG AKTIVITETER	44
OPSAMLING PÅ ANALYSETEMA NR. 1	45
TEMA NR. 2. PÆDAGOGERS OPLEVELSER AF BØRN OG UNGES TRIVSEL OG MISTRIVSEL.....	46
PÆDAGOGERS FAGLIGE VURDERINGER AF BØRN OG UNGES MISTRIVSEL.....	49
PÆDAGOGERS OPLEVELSE AF DET FRITIDSPÆDAGOGISKE FÆLLESSKAB	50
FAGLIGT SAMARBEJDE.....	52
FAGLIG UDVIKLING OG KOMPETENCER I FRITIDSPÆDAGOGIKKEN	53
OPSAMLING PÅ ANALYSETEMA NR. 2	57

PERSPEKTIVERENDE KOMMENTARER FRA PRAKSISFELTET	58
AFSLUTTENDE OPSAMLING.....	60
AFSLUTTENDE FORSKNINGSMÆSSIGE ANBEFALINGER:.....	64
REFERENCER	66

Forord

Denne rapport formidler centrale resultater fra et forskningsprojekt, der har haft fokus på fritidspædagogikkens betydning for børn og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder.

Rapporten tager afsæt i et forskningsprojekt, der økonomisk er støttet af BUPL's Forskningsfond, og som har forløbet over et år i perioden 2021-2023. I denne periode har pædagoger, ledere samt børn og unge bidraget med vigtig viden til at udforske, hvordan det fritidspædagogiske arbejde rummer muligheder for at arbejde med børn og unges trivsel, men også, hvordan det fritidspædagogiske arbejde rummer muligheder for at skabe trivsel og forebygge oplevelser af mistrivsel.

Vi skylder både ledere, pædagoger samt de mange børn og unge stor tak for deres engagement i forskningsprojektet og deres tid i forhold til at deltage i forskningsinterview, møder og uformelle samtaler.

Både fritidshjem/SFO samt fritids- og ungdomsklubber i flere forskellige kommuner har bidraget til dette forskningsprojekt, men af anonymiseringshensyn nævnes institutioner og navne ikke.

David Thore Gravesen, lektor, ph.d., VIA og Sofie Sauzet, lektor, ph.d., Københavns Professionshøjskole skal ligeledes takkes for at have brugt tid på at læse fagfællekritik af rapporten og bragt kritiske vinkler ind i vores videre arbejdsproces.

Slutteligt skal det pædagogiske fagpanel, der har bidraget med refleksioner og forslag til nye tiltag inden for det fritidspædagogiske område, have stor tak for deres bidrag, der præsenteres i rapportens sidste kapitel.

*Kirsten Elisa Petersen, Pernelle Rose, Sebastian Damkjær-Ohlsen og Jennifer Duncan Bendix
København, Maj 2023*

Kort resume af forskningsprojek- tets centrale resultater

Formål og forskningsspørgsmål

Dette forskningsprojekt har fulgt børn, unge og pædagoger i en række fritidshjem samt fritids- og ungdomsklubber i perioden 2021-2023. Forskningsprojektet er økonomisk støttet af BUPL's Forskningsfond og har haft fokus på pædagogers arbejde i fritidspædagogikken med et særligt blik på børn og unges trivsel.

På trods af at der er tale om et meget bredt aldersspænd, dvs. børn fra 5-årsalderen og op til 18 år+, er der i dette tilfælde tale om et fokus på selve den almene fritidspædagogik, således som den organiseres, tilrettelægges og udfoldes for alle børn og unge i den danske velfærdsstat, og hvordan børn, unge og pædagoger oplever fritidspædagogikken, således som den er organiseret. Hvad synes vigtigt fra børnene, de unge og pædagogernes forskellige ståsteder og perspektiver, og hvordan arbejder fritidspædagogikken med at skabe trivsel for alle børn og unge?

Med afsæt i den eksisterende viden om fritidspædagogik har dette forskningsprojekt været optaget af følgende forskningsanalytiske spørgsmål:

1. Hvilke oplevelser og erfaringer har børn og unge om trivsel og mistrivsel, både i børne- og ungdomslivet, men også forbundet til deltagelse i fritidspædagogiske institutioner?
2. Hvordan oplever pædagoger i fritidspædagogikken mulighederne for at arbejde med at fremme børn og unges trivsel, men også at forebygge bevægelser ind i mistrivsel?

Projektets teoretiske grundlag

Dette forskningsprojekt og denne rapport tager afsæt i et fokus på pædagogers arbejde og faglighed i specifikke fritidspædagogiske institutioner, både SFO/fritidshjem samt fritids- og ungdomsklubber, så anlægges der overordnet et såkaldt *professionsinternt* perspektiv, der er karakteriseret ved at være optaget af, hvad pædagoger *gør* hver dag i deres arbejde, hvorfor de *handler* på bestemte måder, og hvad pædagoger synes er *vigtigt og betydningsfuldt* i deres pædagogiske arbejde i hverdagen sammen med børnene og de unge (Fauske et al., 2006, 2008; Højholt, 2005, 2011, 2018; Højholt et al., 2014).

Med afsæt i dette professionsinterne perspektiv er det imidlertid ikke kun pædagogernes stemmer, der er vigtige. Dem, som pædagogerne arbejder med – børnene og de unge, deres oplevelser og erfaringer med at være på fritidshjem eller i fritids- og ungdomsklub – er lige så vigtige som pædagogernes oplevelser og erfaringer. Samtidig tager projektet afsæt i *børn og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder* som tæt forbundet til de pædagogiske institutioner, der udgør en samlet og integreret del af den danske velfærdsstat for alle børn og unge. Børn og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder kan således heller ikke forstås som løsrevet eller isoleret fra de institutionelle sammenhænge og fællesskaber, de indgår i, men må udforskes i sammenhæng med pædagogernes arbejde med at tilrettelægge pædagogiske hverdage og fællesskaber for børn og unges fritidsliv (Højholt, 2011, 2018; Højholt et al., 2014; Petersen, 2009, 2020, 2021a og b; Petersen et al., 2019).

Projektet metodiske grundlag

I forskningsprojektet har pædagoger og børn fra 3 forskellige fritidshjem/SFO deltaget og pædagoger samt børn og unge fra 5 forskellige fritids- og ungdomsklubber. Både børn og unge er blevet interviewet i fokusgruppeinterview, hvor 3-4 børn og unge er samlet og bliver interviewet om nogle temaer, i dette tilfælde hvad der synes vigtigt for børnene og de unge i deres hverdag på fritidspædagogiske institutioner, hvordan det opleves at være i god trivsel, samt hvem der måske kan hjælpe, hvis der er nogle børn eller unge, der har det svært. Både ledere og pædagoger er ligeledes blevet interviewet med fokus på, hvordan de tilrettelægger det pædagogiske arbejde i hverdagen, hvordan de arbejder med at skabe gode trivselsmuligheder for alle børn og unge, men også, på hvilke måder pædagoger tilrettelægger arbejdet med børn og unge, som de kan være bekymrede for i kortere eller længere perioder.

Der er foretaget interview med børn, unge og pædagoger fra fritidshjem/SFO, fritidsklubber og ungdomsklubber i perioden februar 2022 til september 2022. I alt er der blevet foretaget:

11 fokusgruppeinterview med børn og unge, med mellem 3-4 børn og unge i hvert interview.

10 fokusgruppeinterview med pædagoger, hvor der ligeledes har deltaget mellem 3-4 pædagoger i hvert interview.

4 individuelle forskningsinterview med pædagoger.

Formålet med forskningsinterviewene er at udforske de praksisnære betingelser og udfordringer børn, unge og pædagoger oplever og handler i. De kvalitative

fokusgruppeinterview såvel som individuelle interview har således haft til formål at udvikle viden om fritidspædagogikken, således som børn, unge og pædagoger erfarer og oplever hverdagens pædagogiske praksis, og især at indsamle viden sammen med børn, unge og pædagoger med afsæt i deres ståsteder og perspektiver (Dreier 2003).

Centrale fund i denne rapport

Med afsæt i de analytiske læsninger kan der indkredses 2 overordnede forbundne temaer, der medtages i denne rapport. Under hvert tema er der en række undertemaer, der på forskellig vis sætter fokus på fritidspædagogikkens fællesskab, og forskellige perspektiver på både trivsel, mistrivsel, udvikling og livsmuligheder for børn og unge.

Tema nr. 1: Børn og unges perspektiver på trivsel og mistrivsel.

Tema nr. 2: Pædagogers perspektiver på børn og unges trivsel og mistrivsel.

Under temaet børn og unges oplevelser af trivsel og mistrivsel har analyserne af data-materialet medvirket til en inddeling i en række undertemaer; henholdsvis børn og unges oplevelser af trivsel og mistrivsel, betydning af fællesskabet, pædagogernes betydning for børnene og de unge, såvel som betydningen af leg og aktiviteter forbundet til børnene og de unges hverdag i fritidspædagogikken.

Opsamlende peger dette temas analyser på, at børn og unge er optaget af, at det at have det godt både omfatter en selv såvel som andre børn og unge. At have det godt kan både beskrives gennem kropslige oplevelser, mens også for de større børn og de unge som beskrivelser af at være glad, tilfreds, at have gode venner, der støtter og hjælper en, såvel som betydningen af selv at være en god ven.

Ikke at have det godt peges frem som noget, der træder ind og får betydning, fx hvis der er mobning i skolen eller problemer derhjemme, men ofte også som noget, der ikke er iboende eller forbundet til den enkelte. Her synes både børn og unge at rejse nogle vigtige pointer, idet de i flere af interviewene betoner, hvorledes der synes at ske noget på vej gennem dagene og ugerne i de forskellige kontekster, der udgør et børne- og ungeliv. Dette noget kan være, at "man ikke har det så godt derhjemme", eller at der er nogle, der "mobber i skolen", og dette noget kan træde frem som ikke at have det godt, være ked af det eller opleve angst og utryghed.

At have det godt sættes ind i den fritidspædagogiske kontekst som det fysiske sted, hvor der er plads og oplevelser af frihed og fritid, såvel som oplevelser af medbestemmelse og indflydelse. Det er også et sted, hvor man er sammen med sine venner, får nye venner, og er sammen med pædagoger, der synes at udgøre de ydre rammer for, hvordan det

hele fungerer i den fritidspædagogiske hverdag. Pædagogerne betones på tværs af børnene og de unges alder at udgøre dem, der medvirker til at skabe et sted, hvor det er godt at være, hvor der foregår leg og aktiviteter, og hvor pædagogerne er dem, man kan tale med, stole på, hygge sammen med, og som hjælper, hvis der er problemer. Betydningen af leg og aktiviteter (igen på tværs af alder) betones dels gennem at være med i et fællesskab, men også som faktorer, der udgør glæde, gode oplevelser sammen med andre og udviklingen af nye færdigheder fx gennem musik, eller computerspil.

Under analysetema nr. 2 har der været fokus på pædagogernes forståelser, oplevelser og vurderinger i deres faglige arbejde i den almene fritidspædagogik. På tværs af både fritidshjem og fritids- og ungdomsklub peger pædagogerne på betydningen af netop fritidspædagogikken som en pædagogik, der direkte arbejder med at fremme trivsel både i et her og nu perspektiv såvel som i et fremadrettet perspektiv for alle børn og unge. Her og nu, begrebssat af Ringskou (2022a, 2002b) som *wellbeing*, knyttes til det, der gøres i praksis i hverdagens pædagogiske fællesskab sammen med børnene og de unge. Fællesskaberne, aktiviteter og leg såvel som det pædagogiske personales arbejde med at skabe rammerne herom peges frem som vigtige elementer for børnene og de unge i hverdagsnuet. Samtidig peger pædagogerne i flere af forskningsinterviewene på, at de arbejder med trivsel i et fremadrettet perspektiv, det som Ringskou (2022a, 2022b) betegner som *well-becoming*. At give børnene og de unge kompetencer til at håndtere tilværelsen, hjælpe dem på vej, og lære dem at tackle det, som kan synes svært eller vanskeligt, synes at udgøre en central del af en fritidspædagogisk forståelse af børn og unges trivsel.

Samtidig betones betydningen af leg og aktiviteter, og muligheden for venskaber som væsentlige for børn og unges hverdag og trivsel. Mistrivsel, eller fortællinger om børn og unge som har det svært, eller ikke har det godt, tager både afsæt i, at der sker noget i andre sammenhænge, fx hjemme eller i skolen, men også på fritidshjemmet eller i klubben, og her synes mere individuelle forklaringsrammer at træde frem, som noget barnet eller den unge har svært ved eller kæmper med. De mere individuelle forklaringsrammer fastholdes imidlertid på samme tid som forklaringsrammer, der synes at hjælpe pædagogerne til at finde faglige pædagogiske løsninger i hverdagen, fx hvordan hjælpes barnet ind i leg, hvordan støttes den unge til at deltage i en aktivitet osv.

Både arbejdet med børn og unges trivsel, såvel som specifikke pædagogiske tiltag rettet mod at forebygge mistrivsel, sættes ind i en fritidspædagogisk sammenhæng, hvor det er vigtigt at være faglig, at kunne samarbejde på tværs med både skole, forældre og andre relevante parter, men absolut også med faglige refleksioner over betydningen af tid og tilstrækkelige ressourcer. Særligt pædagoger på fritidshjem/SFO betoner, hvordan manglen på tid i hverdagens pædagogiske praksis udfordrer dem i deres faglige arbejde.

Måder, hvorpå pædagoger arbejder med at skabe trivselsfremmende rum for børn og unge, beskrives gennem flere af forskningsinterviewene, men kan overordnet indrammes med afsæt i fire samtidige fokusområder:

- At børnene og de unge kommer og deltager på fritidshjemmet eller i ungdomsklubens fællesskab.
- At der er aktiviteter og legemuligheder, der er interessante og spændende for børnene og de unge (kreativt værksted, drama/teater, musik, computerspil, sport osv.)
- At institutionen og pædagogerne skaber plads til, at børn og unge kan være sammen med venner både i mindre og større grupper.
- At pædagogerne arbejder med at tilbyde samvær og relationer mellem pædagogerne og børnene og de unge, der er præget af åbenhed, imødekommenhed, trykthed, samvær og muligheder for samtaler.

Indledning

Denne rapport præsenterer en række centrale resultater fra et forskningsprojekt, der har været optaget af at udforske pædagogers arbejde med børn og unge i fritidspædagogikken med et særligt blik på sammen med pædagerne, børnene og de unge at undersøge, hvilken betydning fritidspædagogikken har for børns og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder. Fritidspædagogik anvendes her som en samlebetegnelse for alle de institutionelle organiseringer, der tilbydes børn og unge i alderen 5-18 år i velfærdsstaten, dvs. fritidshjem/SFO, forskellige typer af fritidsklubber for børn i mellemskolealderen samt ungdomsklubber (herunder væresteder og andre typer af aftentilbud) for de unge i alderen 14-18 år (og for flere ungdomsklubber også for de unge over 18 år).¹

På trods af at der er tale om et meget bredt aldersspænd, dvs. børn fra 5-årsalderen og op til 18 år, er der i dette tilfælde tale om et fokus på selve fritidspædagogikken, således som den organiseres, tilrettelægges og udfoldes for alle børn og unge, og hvordan børn, unge og pædagoger oplever fritidspædagogikken, således som den er organiseret. Hvad synes vigtigt fra børnene, de unge og pædagogernes forskellige ståsteder og perspektiver, og hvordan arbejder fritidspædagogikken med at skabe trivsel for alle børn og unge?

Forskningsprojektet har forløbet over et år fra 2021-2023, og både projektet samt denne rapportes metodiske grundlag er baseret på fokusgruppeinterview med børn og unge fra forskellige fritidshjem samt fritids- og ungdomsklubber og med fokusgruppeinterview og individuelle interview med både pædagoger og ledelse i en række fritidsinstitutioner geografisk fordelt rundt i Danmark.

I forskningsprojektet har pædagoger og børn fra 3 forskellige fritidshjem/SFO deltaget og pædagoger samt børn og unge fra 5 forskellige fritids- og ungdomsklubber. Både

¹ I Danmark eksisterer en række forskellige typer af ungdomsklubber, herunder fx væresteder og ungdomsskoler. Fritids- og ungdomspædagogiske institutioner kan organiseres under forskellige lovgivninger, der på hver sin måde rammesætter institutionernes pædagogiske formål og indhold; dagtilbudsloven, ungdomsskoleloven, folkeskoleloven og folkeoplysningsloven. Se evt. Børne- og Undervisningsministeriet. (2019a). Bekendtgørelse af lov om folkeskolen: BEK nr. 1510 af 14.12.2017. Lokaliseret 23. marts 2020 på: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=209946> samt Børne- og Undervisningsministeriet. (2020a). Bekendtgørelse af lov om dag-, fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven): BEK nr. 824 af 15.8.2019. Lokaliseret 23. marts på: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=212438#ida4c3a7e7-359a-46cb-a272-4ebc9f9c3ca9>.

børn og unge er blevet interviewet i fokusgruppeinterview, hvor 3-4 børn og unge er samlet og bliver interviewet om nogle temaer, i dette tilfælde hvad der synes vigtigt for børnene og de unge i deres hverdag på fritidspædagogiske institutioner, hvordan det opleves at være i god trivsel, samt hvem der måske kan hjælpe, hvis der er nogle børn eller unge, der har det svært. Både ledere og pædagoger er ligeledes blevet interviewet med fokus på, hvordan de tilrettelægger det pædagogiske arbejde i hverdagen, hvordan de arbejder med at skabe gode trivselsmuligheder for alle børn og unge, men også, på hvilke måder pædagoger tilrettelægger arbejdet med børn og unge, som de kan være bekymrede for i kortere eller længere perioder.

Baggrunden for dette forskningsmæssige fokus på både pædagoger samt børn og unges oplevelser af fritidspædagogikken skyldes flere samtidige forhold. Et særligt forhold tager afsæt i, at fritidspædagogikken gennem flere år har været stærkt underprioriteret på både den social- og uddannelsespolitiske dagsorden. Store besparelser på det fritidspædagogiske område, såvel som et øget fokus på længere skoledage og skolepræstationer, har domineret og fået betydning for de fritidspædagogiske institutioners hverdag, tiden sammen med børnene og de unge såvel som manglende økonomiske og personalemæssige ressourcer.

Et andet forhold tager afsæt i børn og unges opvækst, hverdagsliv og trivselsmuligheder, hvor adskillige undersøgelser gennem de senere år har indkredset en stigende mistrivsel hos børn og unge i det danske samfund. Både Jeppesen et al. (2020) og Holstein et al. (2021) har med et sundhedsfagligt perspektiv indkredset, at stadig flere børn og unge er i risiko for at blive henvist til udredning for psykiatriske diagnoser, særligt inden for de såkaldte udviklingsrelaterede diagnoser som fx Asperger, ADHD, angst og depression (se evt. Petersen et al., 2023 for denne diskussion²).

Gørlich et al. (2019) peger også på en såkaldt ny udsathed i ungdomslivet, der særligt forbindes til en stigende mistrivsel blandt unge. Her koncentrerer fokus særligt på ungdomslivet, men giver alligevel et indblik i, hvordan selve blikket på diagnoser kan breddes ud og forstås som andet og mere, end at børn og unge bliver visiteret ind i det børne- og ungdomspsykiatriske behandlingssystem og (måske) får en diagnose. Gørlich et al. (2019) medvirker til at indramme, at det ikke kun er selve diagnoserne, vi skal bekymre os om, men også det der så at sige går forud, inden børn og unge henvises til udredning i det psykiatriske system. Den nye udsathed knytter således an til psykisk mistrivsel og

² Petersen, K.E., Morin, A., & Kjær, B. (red.) (2023). *Børn og unge med diagnoser – en grundbog til pædagoger*. København: Samfundslitteratur.

betones at omfatte unge, som kan være i gang med en uddannelse, og som ikke er registreret i systemer knyttet til behandling.

”De befinder sig snarere i en gråzone, hvor det kan være svært at vurdere, om deres situation udvikler sig i retning af den hårde klassiske udsathed, eller om de er inde i en ustabil periode, lever et ungdomsliv med bump på vejen eller har afgrænsede udfordringer, der dog kan have vidtrækkende konsekvenser, men ikke griber ind i alle dele af deres liv” (Gørlich et al., 2019, p. 25).

Jeppesen et al. (2020) betoner, at psykiske sygdomme er blandt de mest udbredte hos børn og unge, og psykiske sygdomme har ofte stor indflydelse på børn og unges liv og mange negative konsekvenser for dem selv og deres omgivelser. Cirka 15 % af børn og unge får på et tidspunkt, inden de fylder 18 år, diagnosticeret en psykisk sygdom eller udviklingsforstyrrelse i børne- og ungdomspsykiatrien.

Ovenstående forhold kalder på en helt særlig opmærksomhed på fritidspædagogikken og pædagogers faglighed som en pædagogisk ramme, der kan medvirke til at støtte børn og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder. Adskillige forskningsstudier, særligt internationalt, har peget på, at netop fritidspædagogikken rummer helt særlige muligheder for, at børn og unge har fysiske steder at være i fællesskaber med andre børn og unge, og særligt i institutionelle sammenhænge, hvor der er pædagoger, der støtter, tilrettelægger og medvirker til at skabe gode betingelser for børn og unges trivsel.

Ligeledes peger flere internationale forskningsstudier på, at netop børn og unges fritidsliv i pædagogiske rammer kan forebygge oplevelser af ensomhed, mistrivsel og social eksklusion samt støtte børn og unges livsmuligheder gennem andre læringsformer end den traditionelle skolelæring, herunder især udvikling af kompetencer og færdigheder gennem kunstneriske og sportslige aktiviteter. Kompetencer der synes at medvirke til øget trivsel, livsglæde, men også livsmuligheder i forhold til skole, fritidsjob og på længere sigt uddannelsesmuligheder (Kiilakoski & Kivijärvi, 2015; Geidne et al., 2016; Lervesen et al., 2012; Lindström, 2012a, 2012b; Petersen et al., 2019; Petersen & Sørensen, 2021).

Et væsentligt argument for at have fokus på fritidspædagogikken i en dansk sammenhæng er også det forhold, at stort set alle børn i indskolingsalderen går på fritidshjem/SFO. På landsplan viser Danmarks Statistik, at 53.296 børn er indskrevet i fritidshjem/SFO i en alder af 6 år. Disse tal falder noget i takt med, at børnene bliver ældre. En rapport fra Danmarks Evalueringsinstitut,³ der særligt har fokus på fritids- og

³ Danmarks Evalueringsinstitut (2018). Børns og unges brug af fritids- og klubtilbud. Rapport.

klubområdet, viser, at i 2. klasse er 85 % af alle børn indskrevet, i 3. klasse er 69 %, i 4. klasse 50 % og i 5. klasse 32 %.

Flere forklaringer indkredses i forhold til det fald i antallet af børn og unge, der vælger at gå i fritidsklub og ungdomsklub, sammenlignet med antallet af børn på fritidshjem. I rapporten fra Danmarks Evalueringsinstitut peges der på, at forældrene fx kan vælge fritids- og klubtilbuddet fra, når de for de større børns vedkommende ikke længere har et pasningsbehov, eller hvis kammeraterne ikke går der. Ligeledes vælges fritidstilbudet også fra, hvis barnet deltager i flere forskellige fritidsaktiviteter efter skoletid. For unges deltagelse i ungdomsklubber tegner der sig et billede af, at det i høj grad er unge i de større byer, der går i ungdomsklub, men samtidig også at det primært er drenge, der kommer der, og særligt drenge fra såkaldt resourcesvage hjem, der omfatter unge fra familier, hvor forældrene har korte uddannelser og lave indkomster.⁴

Med afsæt i den eksisterende viden om fritidspædagogik har dette forskningsprojekt været optaget af følgende forskningsanalytiske spørgsmål:

1. Hvilke oplevelser og erfaringer har børn og unge om trivsel og mistrivsel, både i børne- og ungdomslivet, men også forbundet til deltagelse i fritidspædagogiske institutioner?
2. Hvordan oplever pædagoger i fritidspædagogikken mulighederne for at arbejde med at fremme børn og unges trivsel, men også at forebygge bevægelser ind i mistrivsel?

Disse 2 forskningsanalytiske spørgsmål vil blive besvaret i denne rapport. Selve rapporten er opbygget således, at der først præsenteres det teoretiske grundlag, der udgør selve rammen om forskningsprojektets arbejde. Her præsenteres teori, der kan indfange pædagogernes faglighed og kompetencer i fritidspædagogisk arbejde, men også teori om, hvordan vi kan forstå trivsel og mistrivsel hos børn og unge. Efterfølgende rummer rapporten et kapitel, hvor forskningsprojektets metodiske grundlag præsenteres, og dernæst et kapitel, der præsenterer en række af de centrale resultater, der er fremkommet igennem projektføreløbet. Ligeledes er der afsluttende i denne rapport et kapitel, hvor en række ledere og pædagoger fra praksis med afsæt i et tilrettelagt arbejdsmøde har drøftet en række spørgsmål.

⁴ Se evt. også Børn og unge i fritids- og klubtilbud. Analyse af kommunernes fritids- og klubtilbud januar 2020.

Disse spørgsmål omfatter:

1. Hvad kunne være vigtigt at være opmærksom på i fremtiden i forhold til at udvikle fritidspædagogikken, specifikt rettet mod arbejdet med børn og unges trivsel?
2. Er der særlige områder af det pædagogiske arbejde, som I gerne vil fremhæve som centrale at fastholde – som synes vigtige og afgørende i forhold til trivsel?
3. Er der særlige områder, som I synes mangler/er uklare eller vanskelige i forhold til at arbejde med børn og unge, som I er bekymrede for/er i risiko for mistrivsel?

Med afsæt i drøftelser og refleksioner omkring ovenstående spørgsmål afsluttes kapitlet med en række faglige anbefalinger fra fritidspædagogisk praksis.

Fritidspædagogikken og pædagogers betydning for børns og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder

Både forskningsprojektet samt denne rapport tager overordnet afsæt i et professionsteoretisk perspektiv, som betoner, at pædagogers arbejde, faglighed og kompetencer skal udforskes som situeret i den specifikke pædagogiske praksis. Det betyder konkret, at den viden, som indsamles om pædagogers arbejde, hele tiden må være tæt forbundet til de steder og institutioner, hvor pædagogerne rent faktisk arbejder, og ikke løsrevet og adskilt herfra (Nygren, 2004; Petersen et al., 2019, 2020, 2021). Det betyder også, at når viden udvikles om fx fritidspædagogiske institutioner, så er pædagogernes oplevelser og erfaringer afgørende for at kunne udvikle viden, og måske også nye forståelser og handlemuligheder.

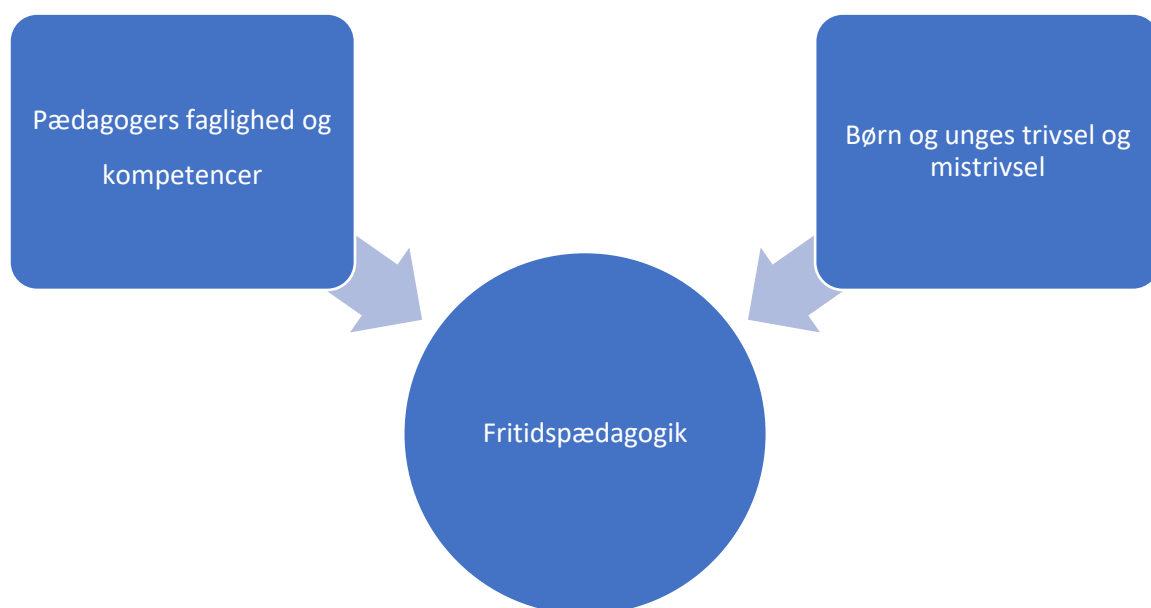
Megen forskning om velfærdsstatens professioner (fx skolelærere, socialrådgivere, pædagoger) beskæftiger sig med et såkaldt *professionseksternt* perspektiv, hvor den viden, der indfanges, forbindes til særlige karakteristika ved de forskellige professioner, deres placering og betydning i velfærdssamfundet, herunder også de udfordringer og problemstillinger, der kan forbindes til at arbejde i velfærdsstaten. Det professionseksterne perspektiv er fx optaget af, hvilke opgaver pædagoger skal varetage i velfærdsstaten, eller analyser af, hvordan den pædagogiske uddannelse skal udformes eller forandres, så den hele tiden passer til de samfundsmæssige krav og opgaver, der skal løses. Et eksempel herpå er, hvordan pædagoger med afsæt i folkeskolereformen i 2014 skulle begynde at arbejde inde i folkeskolen som såkaldte skolepædagoger både i indskoling og udskoling og dermed fik forandrede opgaver som følge af uddannelsespolitiske vedtagelser. Det professionseksterne perspektiv indsamler vigtig viden om hele den pædagogiske profession, uanset om pædagoger arbejder i dagtilbud, fritidspædagogik eller inden for det social- eller specialpædagogiske område (Petersen, 2009, 2019, Petersen et al., 2023).

Når dette forskningsprojekt og denne rapport tager afsæt i et fokus på pædagogers arbejde og faglighed i specifikke fritidspædagogiske institutioner, både SFO/fritidshjem samt fritids- og ungdomsklubber, så anlægges der overordnet et såkaldt *professionsinternt* perspektiv, der er karakteriseret ved at være optaget af, hvad pædagoger *gør* hver

dag i deres arbejde, hvorfor de *handler* på bestemte måder, og hvad pædagoger synes er *vigtigt og betydningsfuldt* i deres pædagogiske arbejde i hverdagen sammen med børnene og de unge (Fauske et al., 2006, 2008; Højholt, 2005, 2011, 2018; Højholt et al., 2014).

Med afsæt i dette professionsinterne perspektiv er det imidlertid ikke kun pædagoger-nes stemmer, der er vigtige. Dem, som pædagogerne arbejder med – børnene og de unge, deres oplevelser og erfaringer med at være på fritidshjem eller i fritids- og ungdomsklub – er lige så vigtige som pædagogernes oplevelser og erfaringer. Samtidig tager projektet afsæt i *børn og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder* som tæt forbundet til de pædagogiske institutioner, der udgør en samlet og integreret del af den danske velfærdsstat for alle børn og unge. Børn og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder kan således heller ikke forstås som løsrevet eller isoleret fra de institutionelle sammenhænge og fællesskaber, de indgår i, men må udforskes i sammenhæng med pædagogernes arbejde med at tilrettelægge pædagogiske hverdage og fællesskaber for børn og unges fritidsliv (Højholt, 2011, 2018; Højholt et al., 2014; Petersen, 2009, 2020, 2021; Petersen et al., 2019; Morin, 2021).

Nedenstående figur nr.1 medvirker til at sætte rammen omkring forskningsprojektets fokus på både pædagoger samt børn og unge og de specifikke institutioner, hvor det fritidspædagogiske arbejde foregår:

Med inspiration fra en *kritisk psykologisk og socialpraksisteoretisk* ramme (Holzkamp, 1998, 2005; Dreier 2000, 2007, 2009, 2011) sættes der fokus på, hvordan både børn, unge og pædagoger oplever, erfarer og handler i den fritidspædagogiske praksis. Forskningsprojektet er inspireret af en kritisk psykologisk og socialpraksisforskningstradition, hvor viden udvikles i samarbejde med det pædagogiske praksisfelt og sammen med børnene og de unge (Mørck & Nissen, 2005; Højholt, 2011; Petersen et al., 2019, 2020, 2021; Morin, 2020). Inden for denne tradition arbejdes der med viden som forankret i praksis, men også at vi må forstå både pædagogernes arbejde på fritidshjem og i fritids- og ungdomsklubberne, såvel som børns og unges deltagelse heri, som forbundet til de kontekster, hvor den pædagogiske hverdag foregår (Dreier, 2003; Højholt, 2016; Petersen, 2020, 2021). Dette teoretiske perspektiv fastholder, at både børnene og de unge såvel som pædagoger udforskes som aktive handlende personer med mål, engagement og optagethed af at deltage og komme til deltagelse i forskellige fællesskaber.

Børn og unges trivsel – udvikling og livsmuligheder

Børn og unges trivsel er for alvor kommet på både den politiske dagsorden såvel som blandt forældre, folk, der arbejder i den pædagogiske praksis, og dem, der forsker i børns og unges opvækst og hverdagsliv. Trivsel er imidlertid et vanskeligt begreb entydigt at præcisere og definere. Det skyldes især, at mange forskellige forskningsdiscipliner medvirker til at indkredse og diskutere, hvordan vi kan forstå trivsel hos børn og unge. I et overordnet perspektiv kan vi særligt se, hvorledes to forskellige videnskabelige discipliner har betydning og indflydelse på, hvordan vi skal forstå begrebet trivsel hos børn og unge.

Den ene videnskabelige disciplin knytter overordnet an til sundhed og det medicinske område, der omfatter forskning inden for sundhed, både fysisk og psykisk (fx studier inden for klinisk psykologi, klinisk psykiatri, eller inden for det neuropsykologiske område). Her peges der på forståelser af trivsel som noget, vi kan forbinde til børns og unges mentale eller psykiske sundhed. Inden for dette forskningsområde er der også fokus på mistrivsel både for de børn og unge, som periodisk oplever at have det svært i deres liv, men også mere specifikt, når der er bekymringer for egentligt mentale helbredsproblemer, hvor børne- og ungdomspsykiatrien træder ind og udforsker, om der er tale om kliniske diagnoser, som fx Asperger, ADHD, angst og depression.⁵ Inden for dette

⁵ Se evt. også Petersen, K.E (2022), der udforsker dagtilbuddets arbejde med små børn i risiko for mistrivsel.

forskningsområde har adskillige studier peget på, at stadig flere børn og unge oplever mistrivsel i deres hverdag, og stadig flere børn og unge henvises til udredning inden for børne- og ungdomspsykiatrien.

Den anden videnskabelige disciplin er pædagogikken, der både omfatter forskning i pædagogik, men også forskning i forskellige pædagogiske institutioner, pædagogers (og andre velfærdsprofessioners) arbejde såvel som børn og unges levede liv i de forskellige institutioner. Inden for denne videnskabelige disciplin findes mange forskellige videnskabelige tilgange fx antropologi, sociologi og historie, og mange forskellige teorier, der heller ikke arbejder med en entydig forståelse af, hvordan vi skal definere trivsel hos børn og unge.

Imidlertid kan der inden for dette område særligt ses et fokus på, hvordan pædagogiske institutioner og pædagogers arbejde er forbundet til velfærdsstatens organiseringer, udmøntning af forskellige love og vedtagelser på børne- og ungeområdet såvel som forståelser af børne- og ungdomsliv (Kousholt & Højholt, 2013; Ankerstjerne & Stæhr, 2020; Ringskou, 2021). I den pædagogiske forskning, både i nordisk og dansk sammenhæng, finder vi også andre begreber, der medvirker til at indramme, hvordan begrebet trivsel kan forstås (Falkner & Ludvigsson, 2016; Fredriksson et al., 2018; Petersen & Sørensen, 2021). At børn og unge er med og tager aktivt del i børne- og ungefællesskaber udgør en grundlæggende tilgang til trivselsbegrebet. At pædagoger medvirker til at skabe gode børne- og ungemiljøer med aktiviteter, der både skaber glæde og energi og måske også nye færdigheder, synes også at være centralt i forståelser af trivsel. Hertil kommer også betydningen af, at pædagogerne har faglige kompetencer til at skabe disse rammer, og at der i pædagogikken lægges vægt på børn og unges medbestemmelse og indflydelse på deres hverdag, og begrebet fællesskab synes at stå centralt i den pædagogiske forskning. Fællesskab defineres forskelligt afhængigt af teoretiske perspektiver, men synes grundlæggende at være et begreb, der viser hen til betydningen af at være sammen, at være sammen om noget, og at alle børn og unge har mulighed for at være med i fællesskabet.

Som eksempel herpå har Ringskou (2021) udført et forskningsprojekt, som netop har fokus på klubpædagoger, trivsel og trivselsarbejde. I forskningsprojektet, der består af en række kvalitative data i form af forskningsinterview og dagbogsarbejde, peger Ringskou (2021) på, at tid, relationer og samvær betones som vigtige forhold i fritidspædagogikken, der både fremmer trivsel og forebygger mistrivsel. Den pædagogiske faglighed synes grundlæggende at hvile på en pædagogik, hvor der skabes gode fællesskaber, hvor alle børn og unge kan deltage og involvere sig:

“Umiddelbart betragtes fællesskaberne som trivselsfremmende katalysatorer; er et barn ikke i et fællesskab, er barnet ikke en værdifuld aktiv deltager, så fører det til lavere individuel trivsel” (Ringskou, 2021, p. 44).

I overordnede træk er det således tydeligt, at de to forskellige forskningstraditioner er optaget af noget forskelligt og derfor også præsenterer forskellige former for viden om børn og unges trivsel.

Mens trivsel i den danske forskning bl.a. forbindes til børn og unges oplevelser og erfaringer med deltagelse i fællesskaber, at have venner og deltage i aktiviteter, synes begrebet mistrivsel at rumme flere (og samtidige) perspektiver i forskningsfeltet:

1. Mistrivsel som et begreb, der kan måles på en række parametre og skemaer.
2. Mistrivsel som et begreb, der kan analyseres og bruges til at bestemme, hvad der skal foregå af indsatser, der vurderes at forebygge mistrivsel.
3. Mistrivsel som en situation, en oplevelse og erfaringer, der finder sted i barnets eller den unges liv i forskellige perioder og i forskelligt omfang.
4. Mistrivsel som et begreb, der analyseres i historiske, kulturelle og socioøkonomiske sammenhænge.
5. Inddragelse af børn og unges egne oplevelser og perspektiver på, hvad der synes at skabe mistrivsel.

Samtidig synes der i den offentlige debat at være en forståelse af, at trivsel og mistrivsel er begrebspar, der hænger tæt sammen og samtidig rummer en dikotomi forstået således, at hvis der er meget trivsel, så er der ikke nogen mistrivsel, eller omvendt. Ligeledes ses ofte forskellige diskussioner af, at både trivsel og mistrivsel kan forstås som statiske størrelser, dvs. at de så at sige sidder fast eller fikseres på et bestemt niveau. Det er ofte svært at finde nuancer, der kan indkredse, om der er tale om meget eller mindre trivsel, eller hvordan trivsel træder frem som noget, der hele tiden kan forandres, bevæges og udvikles.

En vigtig pointe er også, at børn og unge meget vel kan være i god trivsel i fx ungdomsklubben, mens de samtidig oplever mistrivsel i skolen. Denne pointe er bl.a. rejst af Ringskou (2021), men også af Petersen et al. (2019) samt Petersen (2020, 2021) og peger på, at trivsel også er et begreb, der må forstås som forbundet til de specifikke kontekster, hvor børn og unge lever deres hverdagsliv. Hverken trivsel eller mistrivsel er således noget iboende eller medfødt, som barnet eller den unge bærer rundt på og skal forvalte individuelt og på eget ansvar. Samtidig er det også vigtigt at betone, at trivsel hænger

sammen med udvikling og livsmuligheder for alle børn og unge (Petersen & Sørensen, 2021; Villumsen & Koch, 2023).

At være i trivsel, føle sig tilfreds, opleve at kunne være med i det, der synes vigtigt og betydningsfuldt, at kunne håndtere de krav, der stilles i forskellige sammenhænge i et børne- og ungeliv, og at kunne håndtere udfordringer, vanskeligheder og konflikter, indgår som væsentlige faktorer i udviklingsopgaver for alle børn og unge. Når man spørger børnene og de unge selv, synes netop dette at være vigtige forhold; at høre til i fællesskab med gode venner, at kunne håndtere de krav, som børnene og de unge oplever, at fx skolen eller forældre opstiller, at være optaget af aktiviteter i hverdagen, der skaber glæde og energi, at være dygtig til noget, fx fodbold eller dans, og at have det godt med sin familie og andre nære, kan på forskellig vis indkredses i adskillige studier, der tager afsæt i at udforske børn og unges perspektiver på deres trivsel. Flere studier inden for det fritidspædagogiske område, peger meget specifikt på børn og unges oplevelser af trivsel som noget, der især kan forbindes til deltagelse i fritidspædagogiske fællesskaber (Bitz, 2004; Apsler, 2009; Conklin-Ginop, 2011; Berry, 2013; Geidne et al., 2016).

Flere samtidige forhold træder frem der synes at have betydningen – set fra børnene og de unges perspektiver på trivsel. Betydningen af at være sammen med sine venner og få adgang til nye venskaber. Betydningen af at kunne være med og deltage i aktiviteter, der åbner for kreativitet og mulighederne for at kunne udvikle nye færdigheder (fx inden for computer, eller musik). Hertil peges også på pædagogerne både i relationerne mellem børn og unge og de voksne såvel som i måderne, hvorpå pædagogerne tilrettelægger rammerne for fællesskabet. Samtidig peger flere studier på, at netop denne form for deltagelse i fritidspædagogiske fællesskaber og i aktiviteter, der adskiller sig fra den læring, der foregår i skolen, har stor betydning for børn og unges trivsel og udvikling (Petersen & Sørensen, 2021).

Ulighed i trivsel – ulighed i udvikling og livsmuligheder?

Samtidig er det også meget vigtigt at betone, hvorledes der synes at forekomme ulighed i trivsel forstået således, at hvis børn og unge vokser op i sårbare og udsatte livsforhold, så er der en større risiko for, at de mistrives på en lang række områder i deres børne- og ungdomsliv (Petersen et al., 2019; Petersen, 2020, 2021).

En rapport fra Danmarks Statistik (2021) har udforsket, hvilke unge der har fået en uddannelse som 30-årige, og hvilke unge der ikke har fået en uddannelse. Centralt peges der bl.a. på, at børn af forældre uden uddannelse i højere grad selv er uden uddannelse

som 30-årige, end 30-årige der er børn af forældre med uddannelse. De 30-årige, der ikke har fået en uddannelse, er i mange tilfælde vokset op i familier, der har haft en lavere indkomst under deres opvækst end andre familier. Det viser sig, at 25 % af de 30-årige uden uddannelse er vokset op i de 10 % af familierne, som har den laveste indkomst. Når dette er relevant her, er det, fordi rapportens analyser samtidig peger på, at psykisk helbred også synes at være mere belastet gennem barndoms- og ungdomsårene hos den gruppe, der som 30-årige endnu ikke har gennemført en uddannelse. Blandt de 25 %, der endnu ikke har fået en uddannelse, viser rapporten også, at fire ud af ti har været tilknyttet det psykiatriske system, siden de fyldte 13 år, samt at en større andel har modtaget specialundervisning i deres skoletid.

Loft & Waldfogel (2021) har i en undersøgelse af danske skolebørns oplevelser af trivsel i skolen, peget på, at børn og unges trivsel er tæt forbundet til forældres socioøkonomiske baggrund og viser, at børn fra lavindkomst familier, herunder især børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund, oplever højere grader af mistrivsel igennem deres skoletid.

På samme tid viser adskillige undersøgelser, at når børn starter i skole, så forekommer der en markant stigning i antallet af underretninger om børn i forskellige former for mistrivsel, ligesom forskning på området har peget på, at flere børn og unge mistrives med fx angst, ensomhed, selvskadende adfærd samt øget risiko for at blive henvist til udredning for psykiatriske diagnoser (Jeppesen et al., 2020; Holstein et al., 2021).

Risikoen for oplevelser af mistrivsel, både på kortere eller længere sigt i børn og unges opvækst og hverdag, synes at kalde på en særlig fritidspædagogisk opmærksomhed. Petersen et al. (2019) har fx gennem et forskningsprojekt med fokus på fritidspædagogikkens betydning for børn og unge, der vokser op under udsatte livsforhold, medvirket til at indkredse, hvordan både deltagelse i fritidsklub og ungdomsklub synes at udgøre særlige steder, hvor børn og unge oplever at have fysiske rum, der skaber trivsel. En trivsel, der meget vel synes at kunne stå "på skuldrene af" forskellige oplevelser og erfaringer med mistrivsel, der finder sted på samme tid, men andre steder i børnene og de unges liv, fx hjemme i familien eller i skolen (Petersen, 2020, 2021). Fra forskningsinterview med børnene og de unge peges der på, at fx skolen synes at være et sted, hvor mistrivsel finder sted gennem oplevelser af ikke at være god til at gå i skole, til oplevelser af at være i konflikter med lærerne og med andre elever, og til følelser af angst, uro, tristhed og ensomhed.

Når både trivsel og mistrivsel i dette forskningsprojekt bindes sammen med børn og unges udvikling og livsmuligheder, er det netop med afsæt i betydningen af, at hverken

trivsel eller mistrivsel kan anskues som noget, der alene finder sted "inde i" børn og unge, isoleret og løsrevet fra børn og unges hverdagsliv. Mulighederne for at være i trivsel, og opleve mulighederne for trivsel, er forankret i børnene og de unges oplevelser, erfaringer og handlemuligheder med at komme til deltagelse i de forskellige fællesskaber, der udgør en integreret del af børn og unges opvækst i den danske velfærdsstat (Højholt et al., 2014; Ringskou, 2021; Petersen & Sørensen, 2021; Petersen, 2022).

Forskningsdesign og metoder

I dette kapitel præsenteres projektets forskningsdesign og metodiske grundlag. Først beskrives formål og forskningens metodiske afsæt og derefter den specifikke anvendte metode.

Forskningsprojektet har indbygget et metodisk dobbelt formål, der dels udforsker:

- A. Børn og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder i den fritids- og ungdomspædagogiske kontekst. Børn og unges trivsel, udvikling og livsmuligheder skal ikke forstås som løserevet eller isoleret fra de institutionelle sammenhænge og fællesskaber, de indgår i, men som situerede heri. Derfor er de børn og unge, der er blevet interviewet, i deres vante handlesammenhænge i fritidsinstitutionen eller klubben.
- B. Pædagogers faglighed, pædagogiske kompetencer og handlinger knyttet an til børn og unges trivsel i fritids- og ungdomspædagogikken. Her er anlagt et professionsteoretisk perspektiv, der har til hensigt at åbne mulighed for at udforske de praksisnære oplevelser og udfordringer, som pædagoger er situeret i og integreret i deres specifikke pædagogiske praksis og handlesammenhæng.

Dette dobbelte formål er dels afspejlet indledningsvis i beskrivelsen af forskningsprojektets analytiske spørgsmål, og dels afspejlet i den teoretiske ramme, som projektet skriver sig ind i, hvor både børn, unge og pædagogers faglighed må udforskes i praksis og sammen med dem, det hele handler om (Højholt, 2011, 2018; Petersen et al., 2019).

Til at udforske det dobbelte formål er der blevet anvendt kvalitative fokusgruppeinterview samt individuelle forskningsinterview. I forskningsprojektet var der ligeledes indlagt et online spørgeskema rettet mod pædagogisk personale i fritidshjem samt fritids- og ungdomsklubber. På grund af for lav deltagelse i besvarelse af spørgeskemaundersøgelsen er resultaterne derfra imidlertid ikke medtaget i denne rapport.

Dataindsamling

Der er foretaget interview med børn, unge og pædagoger fra fritidshjem/SFO, fritidsklubber og ungdomsklubber i perioden februar 2022 til september 2022. I alt er der blevet foretaget:

11 fokusgruppeinterview med børn og unge, med mellem 3-4 børn og unge i hvert interview.

10 fokusgruppeinterview med pædagoger, hvor der ligeledes har deltaget mellem 3-4 pædagoger i hvert interview.

4 individuelle forskningsinterview med pædagoger.

Formålet med forskningsinterviewene er at udforske de praksisnære betingelser og udfordringer børn, unge og pædagoger oplever og handler i. De kvalitative fokusgruppeinterview såvel som individuelle interview har således haft til formål at udvikle viden om fritidspædagogikken, således som børn, unge og pædagoger erfarer og oplever hverdagens pædagogiske praksis, og især at indsamle viden sammen med børn, unge og pædagoger med afsæt i deres ståsteder og perspektiver (Dreier, 2003).

Kvalitative metoder

I projektet er der blevet anvendt fokusgruppeinterview med a) børn fra fritidsinstitutioner, b) unge fra fritidsklubber og ungdomsklubber og c) pædagoger/ledelse fra fritidsinstitutioner, fritidsklubber og ungdomsklubber. Der er udarbejdet en semistruktureret interviewguide til alle de foretagne interview med børn, unge og pædagoger. Interviewguiden er informeret og designet ud fra eksisterende forskning og viden om børns og unges trivsel, mistrivsel og betingelser i fritidspædagogikken, hvilket er introduceret i denne rapportes indledning.

Projektets videnskabsteoretiske fundament udstikker en forståelsesramme, hvorfra der udforskes og undersøges. Den metodiske undersøgelse i projektet er dermed ikke løstrevet fra det teoretiske fundament, men derimod rammesættende for, hvordan børn, unge og pædagoger forstås (Højholt, 2005, 2018; Højholt et al., 2014). Mennesker forstås som aktive handlende *subjekter*, der altid skal forstås som værende indlejret og situerede i en særlig samtid og kontekst, hvor dets positioner og handlesammenhæng gensidigt vil være konstrueret af hinanden. Det subjektive perspektiv medfører en metodisk tilgang, hvor de deltagende børn, unge og pædagogers stemmer forstås og medtages i et første-personsperspektiv (Holzkamp, 1998).

Denne kvalitative metode er med til at ekspliciterer de forskellige subjektive forståelser og handlebetingelser, børn, unge og pædagoger oplever at agere i (Høgsbro, 2008). Dermed er formålet med de kvalitative fokusgruppeinterview at inddrage og beskrive de nuancer, børn og unge oplever og handler i. Sigtet er snarere et "hverdagsindblik" end en egentlig afdækning og kvantitative målinger.

Projektet skriver sig ind i *praksisforskning* som metode og forståelse. Praksisforskningen udgør en særlig forståelsesramme, der i sin grundtænkning har til hensigt at inddrage de eller det, som undersøges, som "ligeværdige" (Højholt, 2005; Petersen, 2009). Omdrejningspunktet er børn og unges trivsel og pædagogers kompetencer, forståelser og handlinger i relation hertil.

Heri er der også en bevidst stillingtagen til at anerkende børn, unge og pædagogers udsagn og førstepersonsperspektiver som essentielle i forståelsen af fritidspædagogikken. Praksisforskningen udgør således en særlig måde at forstå og undersøge den pædagogiske praksis på (Mørck, 2000; Højholt, 2005; Schwartz, 2007). Særligt centralt er *subjektperspektivet*, hvilket betyder, at projektet ikke har til hensigt at præsentere en korrekt og eksakt viden, men derimod at udforske de oplevede betingelser og handlemuligheder, børn, unge og pædagoger oplever fra deres specifikke ståsteder og perspektiver (Dreier, 2003).

Som eksempel herpå er der i de kvalitative interview ikke blevet præsenteret en definition eller udlagt en teoretisk forståelse af begreberne *trivsel* og *mistrivsel*. Når forskningsprojektet netop hviler på medforskebegrebet, er opmærksomheden rettet mod at udforske subjektive forståelser af, hvordan børn, unge og pædagoger forstår og beskriver netop trivsel og mistrivsel ud fra deres perspektiver og sammen med dem at udforske forskellige vinkler og perspektiver herpå.

Forskningen i denne sammenhænge betyder, at det ikke er forskerens opgave at komme som "ekspert" og spørge og udsige, men at deltage som ligeværdig deltager sammen med det pædagogiske personale, børnene og de unge, hvor et emne undersøges sammen. Mørck (2000) beskriver det som "joint venture" i den forståelse, at områder udforskes af forsker og "medforsker" sammen. Således er de kvalitative interview designet og udført som en fælles udforskning og søgen efter de betingelser og oplevelser, børnene, de unge og pædagoger har i de specifikke kontekster, de oplevelser og handler i. Der er anvendt spørgeguide i interviewene, hvor hensigten var at undersøge temaer, som forskningen fremhæver som vigtigt, men samtidig også en åben spørgemetode, hvor børn, unge og pædagoger kunne frembringe emner, som interviewet kunne videreudforske i fællesskab.

Fokusgruppeinterview som forskningsmetode

Særlig for projektets kvalitative metode er der overvejende blevet benyttet fokusgruppeinterview. Fokusgruppeinterviewet adskiller sig fra andre interviewmetoder, hvor der er tale om én interviewer og én informant, der besvarer spørgsmål (Halkier, 2002).

Hensigten i projektet er at opfange de perspektiver og fortællinger, der er mellem børnene, de unge eller pædagogerne. Fordelen i fokusgruppeinterviewet er den gruppeinteraktion, der kan skabes ved, at børnene, de unge eller pædagogerne har mulighed for lade sig associere, inspirere og bygge videre på hinandens udsagn og fortællinger (Børnerådet, Håndbog i børneinddragelse, 2016). Fokusgruppeinterviewet har også den fordel, at der bedre kan skabes tryghed, når ens kammerater også deltager, så de får mere lyst til at fortælle og åbne op. Hensigten er ikke at opnå enighed i perspektiverne, der fortælles om, men handler snarere om at bringe forskellige synspunkter i spil og præsentere dem i relation til hinanden (Kvale & Brinkmann, 2009). Dermed er styringselementet i fokusgruppeinterviewet også at "lade sig føre med" i de fortællinger, der udtrykkes, og spørge indtil forskelle eller sammenhænge. Eksempelvis "Når I hører Dorthe fortælle, hvordan ser/oplever du det i forhold til Dorthes perspektiver?" Dernæst at hjælpe med at folde fortællingerne yderligere ud. Styringselementet handler om balancering mellem udforskning af fokus og samtidig øjne de sprækker og åbninger, børnene, de unge eller pædagogerne bidrager med.

Fokusgruppeinterviewene er blevet foretaget med grupper bestående af 2-4 børn eller unge. Interviewene har fundet sted på deres institution eller klub, således at det foregik i vante omgivelser, og det var interviewer, der var "gæst". Fokusgruppeinterviewene for pædagogerne har ligeledes fundet sted i egen institution eller klub, hvor der har været 3-6 deltagere. I enkelte interviews har det været medarbejderne uden leder, og i andre har der båret deltaget én leder og en gruppe medarbejdere. Det har givet forskellige nuancer til fortællinger og perspektiverne, der udfolder sig i interviewene.

Forskningsprojektets etiske retningslinjer

Alle børn, unge og pædagoger, samt de specifikke institutioner, der har medvirket i forskningsprojektet, er anonymiseret efter gældende retningslinjer.

Forskningsprojektet er anmeldt til Aarhus Universitet/Datatilsynet og følger Aarhus Universitets retningslinjer for god forskningspraksis ([Ansvarlig forskningspraksis og forskningsfrihed \(au.dk\)](#)) samt Datatilsynets retningslinjer for etisk ansvarlig forskning.

Ligeledes følger forskningsprojektet de formelle retningslinjer for sikker opbevaring og forsvarlig håndtering af data/GPDR ([Beskyttelse af personoplysninger \(GDPR\) \(au.dk\)](#))

Analyser af børn, unge og pædagogers oplevelser – to centrale tematikker

De analytiske læsninger af datamaterialet til denne forskningsrapport knytter særligt an til at udforske de sammenhænge, aktiviteter og situationer, der synes at være vigtige for både pædagoger såvel som børnene og de unge (Dreier, 2003). Meninger, betydninger og begrundelser for handling og oplevelser af handlemuligheder i konkrete fællesskaber set fra både pædagogernes ståsteder og perspektiver, såvel som børnene og de unges, medvirker til at rette en opmærksomhed mod de grunde og betingelser, som pædagogerne synes at arbejde ud fra i hverdagens pædagogiske praksis, såvel som rette blikket mod de fællesskaber, der etableres i fritids- og ungdomsklubberne, og som synes at være vigtige for børnene og de unge (Højholt, 2005; Højholt et al., 2014).

Således er forskningsinterview med både børn, unge og pædagoger læst igennem ad flere omgange med henblik på at indkredse, hvad de alle synes at være optaget af, hvad der vurderes og opleves vigtigt, men også, hvordan alle børn, unge og pædagoger handler i hverdagens pædagogiske praksis. Et særligt blik på det fritidspædagogiske arbejde knytter an til optagetheden af at udforske sammen med pædagogerne, på tværs af de forskellige fritidshjem samt fritids- og ungdomsklubber, hvorledes pædagoger oplever, vurderer og handler med fokus på børn og unges trivsel. Hvordan tilrettelægger pædagoger, på tværs af de forskellige institutioner, det pædagogiske arbejde, og hvordan arbejder de med at skabe trivselsmuligheder for alle børn og unge i hverdagen. Tilsvarende er forskningsinterview med børn og unge læst igennem med det formål at indfange, hvad der synes at optage børnene og de unge, fra deres ståsteder og positioner – hvad synes særligt væsentligt i hverdagen, både i almindelighed og specifikt i forhold til deltagelse i fritidspædagogiske institutioner.

Ved gennemlæsning af datamateriale er der ledt efter meninger, betydninger og begrundelser fra både børn, unge og pædagoger knyttet til fritidspædagogikken (Petersen, 2009; Petersen et al., 2019). Af læsevenlige årsager er først børnene og de unges perspektiver præsenteret og dernæst pædagogernes perspektiver. Med afsæt i de analytiske læsninger kan der indkredses 2 overordnede forbundne temaer, der medtages i denne rapport. Under hvert tema er der en række undertemaer, der på forskellig vis sætter fokus på fritidspædagogikkens fællesskab, og forskellige perspektiver på både trivsel, mistrivsel, udvikling og livsmuligheder for børn og unge.

Tema nr. 1: Børn og unges perspektiver på trivsel og mistrivsel.

Tema nr. 2: Pædagogers perspektiver på børn og unges trivsel og mistrivsel.

Centralt i det første tema er børnene og de unges egne fortællinger, erfaringer og oplevelser af, hvad der synes vigtigt i forhold til at være i trivsel, men også hvordan børn og unge oplever, hvad mistrivsel kan handle om. I analysens tema nr. 2 inddrages pædagogers faglige vurderinger og forståelser af det pædagogiske arbejde, hvor netop børn og unges trivsel synes at udgøre en central opgave i fritidspædagogikken.

Analyse

I det følgende kapitel præsenteres en række centrale analytiske nedslag fra forskningsprojektet. Analysekapitlet er som tidligere nævnt inddelt i to overordnede temaer, der på forskellig vis udforsker både børn og unge samt pædagogers forståelser, oplevelser og handlinger, knyttet til trivsel og mistrivsel i fritidspædagogikken.

Opdelingen af to overordnede temaer skal i denne sammenhæng alene forstås som en måde at skabe overblik og tydelighed i læsningen, idet både børn, unge og pædagogers vurderinger og forståelser af hverdagen i fritidspædagogikken er indvævet og indlejret i hinanden, og samtidig både synes at udgøre hinandens betingelser, muligheder og vanskeligheder i hverdagens pædagogiske fællesskaber (Højholt et al., 2014; Petersen et al., 2019). Læsningerne af det analytiske materiale tager afsæt i en optagethed af at præsentere både børns, unges og pædagogers perspektiver med en grundlæggende tilgang til viden som noget, der er tæt forbundet til praksis. Som Højholt et al. (2014) har pointeret, er viden, forståelser og faglige begreber forankret i menneskers dagligdag (Højholt et al., 2014, p. 14), og arbejdet med at analysere det indsamlede datamateriale, der er medtaget i denne rapport, betoner, hvorledes både børn, unge og pædagoger har aktive og delta-gende stemmer på hverdagslivet i fritidspædagogikken, på forståelser af trivsel og mistrivsel, såvel som betydningen af at være med i børne- eller ungefællesskabet.

Under det første tema er der fokus på børnene og de unges perspektiver på både trivsel og mistrivsel. Her følger en række undertemaer, hvor børn og unge, der har deltaget i forskningsprojektet, medvirker til at indramme, hvad der synes vigtigt for dem. Således er der et undertema, hvor der er fokus på forståelser af, hvad mistrivsel omhandler, og et undertema, der retter opmærksomheden mod fritidspædagogikkens fællesskab, og hvordan dette fællesskab også synes at fungere som en *støtte og hjælp* for nogle, der ikke har det godt, men også som *et frirum*, der kan bruges, hvis man ikke er i trivsel andre steder i sit liv. Der er ligeledes et undertema, hvor børnene og de unge er optaget af det pædagogiske personale i fritidspædagogikken, og personalets betydning for fællesskabet og for det enkelte barn eller ung. Det første tema afsluttes med et undertema, der handler om børn og unges fortællinger om betydningen af leg og aktiviteter i fritidspædagogikken. Leg og aktiviteter synes uanset alder at have stor betydning, dels som noget man laver sammen, og dels som noget, der skaber oplevelser af glæde og tilfredshed for en selv.

Under det andet tema følger vi det pædagogernes forståelser og faglige vurderinger af børn og unges trivsel og mistrivsel. Her er der ligeledes en inddeling i en række undertemaer, alene for læsevenlighedens skyld. Det første afsnit er her optaget af, hvordan pædagoger med afsæt i deres arbejde i fritidspædagogikken vurderer børn og unges trivsel. Herefter følger et undertema, der retter fokus på faglige vurderinger og erfaringer med børn og unge, som befinder sig i forskellige former for mistrivsel eller risiko for mistrivsel. Det tredje undertema er optaget af pædagogernes arbejde i fritidspædagogikken, hvor betydningen af det fritidspædagogiske fællesskab betones. Børn og unges deltagelse i fællesskabet og måder, hvorpå pædagogerne tilrettelægger, vurderer og handler i hverdagens rammer, peges frem. Ligeledes betones betydningen af leg og aktiviteter for børn og unges trivsel. Herefter følger et undertema, der indkredser pædagogernes fokus på betydningen af fagligt samarbejde, og slutteligt afsluttes det samlede tema med et undertema, der er optaget af pædagogers faglige udvikling og kompetencer i fritidspædagogikken.

Tema nr. 1. Børn og unges oplevelser af trivsel og mistrivsel

Under dette tema træder børn og unges oplevelser, perspektiver og vurderinger af, hvad de synes, at trivsel omfatter, herunder også hvad der er medvirkende til at skabe god trivsel i de fritidspædagogiske institutioner, som de alle deltager i efter skole og i deres fritid.

På spørgsmålet om, hvordan børn og unge oplever trivsel, kommer følgende citat til syne hos en af de unge, der har bidraget i forskningsprojektet.

"Trivsel er, når man har det godt, og når folk omkring sig har det godt, og når man har det godt i sine omgivelser". (citater, fokusgruppeinterview, ungdomsklub, forår 2022)

Trivsel bliver i den unges forståelse til andet og mere end et individuelt anliggende. Betingelserne for børn og unges trivsel synes således at rumme både *en selv*, *de andre* omkring sig samt betydningen af de *omgivelser* relationen og samværet foregår i.

Flere børn og unge kobler betydningen af trivsel til de kontekster, de er en del af på tværs af sociale sammenhænge, hvilket indkredses i flere af forskningsinterviewene:

"Hvordan jeg har det – i skolen, derhjemme, familie" og "At man trives godt i sit liv. Med sin omverden". (citater, fokusgruppeinterview, ungdomsklub, forår 2022)

Børn og unges fortællinger om trivsel synes også at må begribes kontekstuel i samklang og i fællesskab med andre (Højholt et al., 2014; Ringskou, 2021). Netop betydningen af samvær med andre og fællesskab i fritidspædagogikken er indkredset i adskillige

forskningsstudier, hvor børn og unges perspektiver på betydning af deltagelse i fritidshjem og fritids- og ungdomsklubber er inddraget. Her peger både danske, nordiske og internationale undersøgelser på, at børn og unge er særlig optaget af det fællesskab, som udgøres af fritidshjemmet og klubben. Et fællesskab, der omfatter alle børn og unge, de aktiviteter der foregår såvel som de fagprofessionelle, der arbejder i de fritidspædagogiske institutioner (Morehouse, 2009; Apsler, 2009; Noam & Bernstein-Yamashiro, 2013; Spencer & Rhodes, 2014; Lipschultz, 2016; Petersen & Sørensen, 2021).

Det er dog ikke ensbetydende med, at børnene ikke også er optagede af deres egne behov og ønsker. Under et fokusgruppeinterview med fire 10-11-årige børn udtrykkes deres perspektiver på trivsel således:

“Trivsel er nok, hvor man kan lave, hvad man har lyst til” og “ Hvordan man har det og hvad man laver – jeg ved det ikke (griner)”. (citater, fokusgruppeinterview fritidsklub, efterår 2022)

Trivsel ser således også ud til at hænge sammen med børnenes oplevelser af frihed til selv at kunne vælge, hvad de gerne vil lave i fritiden. At kunne bestemme selv, vælge hvordan eftermiddag og aften skal foregå uden for skolens rammer, genfindes flere steder i forskningsinterviewene på tværs af alder og forskellige fritidspædagogiske institutioner. Flere af børnene og de unge taler netop om dette. At kunne bestemme og selv vælge træder frem som centralt for børn og unges fritidsliv, uanset om de befinder sig på fritidshjem, i fritids- eller ungdomsklub. Flere studier har fokuseret på netop dette perspektiv hos børn og unge i fritidspædagogikken (Petersen & Sørensen, 2021). At kunne bestemme selv knytter an til både oplevelser af frit at kunne vælge, hvad man gerne vil bruge sin fritid på, men også til betydningen af at være med til at beslutte, hvad der skal foregå i de fritidspædagogiske institutioner; at have medbestemmelse og medindflydelse, og især at opleve at have en stemme i hverdagen, fx på hvilke aktiviteter der foregår, og hvem man gerne vil være sammen med.

Et svensk studie af Lindström (2016) har fx peget på, at netop fritidspædagogikken rummer muligheder for, at børn og unge oplever at få medindflydelse på deres fritid, og at oplevelserne af medindflydelse synes afgørende for, at børn og unge deltager i de fritidspædagogiske institutioner efter skoletid. Tilsvarende peger et finsk studie (Kiilakoski & Kivijärvi, 2015) på, at forskningsinterview med børn og unge i fritids- og ungdomsklubber viser, at netop det at bestemme selv og vælge selv er vigtigt for børnene og de unge. Centralt i forskningen inden for fritidspædagogikken er ligeledes pointen om, at oplevelsen af at bestemme selv særligt knyttes an til aktiv deltagelse, engagement i hverdagen, men også forbindes til børn og unges oplevelser af at høre til og opleve at

have ansvar for hinanden og for fællesskabet (Killakoski & Killakoski, 2015; Geidne et al., 2016; Petersen & Sørensen, 2021).

Flere af de yngre børn fra fritidshjem, som har bidraget med deres perspektiver på trivsel og betydningen af at være på fritidshjem, beskriver trivsel med konneksioner for kropslige oplevelser. Flere af dem peger på betydningen af, at kroppen fortæller dem, hvordan de har det. Nogle børn fortæller fx på spørgsmålet om, hvordan de oplever at være i trivsel:

"Det kan jeg mærke, hvis jeg er glad" og "Det kan jeg bare mærke. [Man] får en glad følelse indeni". (citater, fokusgruppeinterview fra fritidshjem, efterår 2022)

Hermed bliver kroppen også anvendt som pejlemærke for trivsel. For en gruppe unge på henholdsvis 12 og 13 år kobles trivsel også til oplevelsen af deres psykiske velbefindende, hvilket de taler om på følgende måder:

"Trivsel er at have det godt mentalt.

[At] man har det godt og føler sig tilpas"

"Mentalt, hvordan man har det godt psykisk.

[At] man ikke har depression". (citater, fokusgruppeinterview i fritidsklub, efterår 2022)

De unges mentale velvære synes at have afgørende betydning for oplevelsen af, om man trives eller ej. I samtalerne nuancerer de unge oplevelsen af at trives ved at udfolde yderligere perspektiver til temaet. Særligt bringer flere af de unge i både fritidsklub og ungdomsklub perspektiver ind, der handler om, at man skal lære noget, der forbindes til socialt samvær i et større fællesskab:

"Trivsel er at lære børn ikke at holde andre uden for" eller "Ikke bliver holdt udenfor". (citater, fokusgruppeinterview fra fritidsklub, efterår 2022).

Det er væsentligt her at betone, at der ikke synes at være store forskelle hos børnene og de unge i deres forståelser af, hvad trivsel omfatter – set i forhold til det brede aldersspænd mellem børn i seksårsalderen og unge, der er 16-17 år. Der kan være forskelle i sproglige formuleringer, men der synes til gengæld ikke at være forskelle i, hvad der er vigtigt; at være sammen med sine venner, at have gode venner, og være med i fællesskaber i fritidsinstitutionerne, der skaber glæde, lyst til aktiviteter, og oplevelser af, at man ikke er udenfor, men også at man selv er en god ven, så andre også har det godt. Tilsvarende peger både børn og unge på, at trivsel eller oplevelser af at have det godt kan forandres og ændres – fra dage, hvor man ikke "har det så godt", til dage, hvor det er "godt". En vigtig pointe fra både børn og unge er således bevægelserne i

trivselsoplevelser – det kan skifte, forandre sig, noget sker, og oplevelser af at være glad og tilfreds synes hele tiden at være i en form for bevægelse. Disse pointer er også fremhævet af Villumsen og Koch (2023) samt Petersen (2023) og retter vores opmærksomhed mod, at trivsel ikke er en statisk størrelse, hvor man enten er eller ikke er i god trivsel.

Fortællinger om mistrivsel

Der er få børn og unge, der direkte anvender begrebet mistrivsel i interviewene i det empiriske materiale. Hvad børn og unge til gengæld taler om, er, hvordan de både kan *se* og *mærke* eller *opleve*, at de selv eller andre "ikke har det godt". At føle sig ked af det, at være trist eller bekymret, ikke at have det så godt derhjemme eller i skolen knyttes i forskningsinterviewene både blandt børn og unge til spørgsmålet om, hvordan man har det, hvis man oplever mistrivsel.

Fra et fokusgruppinterview med tre børn, der går i fritidsklub, giver børnene eksempler på nogen, de har oplevet i deres hverdag, som ikke har det godt:

Forsker: *Er der nogen af jeres venner eller veninder, som I tænker, de trives nok ikke... lige så meget?*

Barn 2: *Ja... der er nogen i min klasse, de har det ikke så godt, fordi at de har angst, hvor de så går de, de går klokken 12, fordi de ikke kan være der hele dagen. Det kan de ikke overskue. Og vi har også fået en ny pige i klassen, hvor at hun, hun går allerede ved det første frikvarter, så hun er der kun to moduler.*

Forsker: *Ok.*

Barn 2: *To gange, 45 minutter. Fordi hun har været på et opholdssted, og så har hun været rundt på forskellige, altså ved forskellige hjem, og så det er lidt svært for hende... det hele.*

Forsker: *Ja. Og hvis man vender det om, fordi det var trivsel, så hvad vil mistrivsel så være? Hvis god trivsel er, at man er glad, og at man har det godt.*

Barn 1: *At man ikke har det godt (citat, fokusgruppinterview, fritidsklub, forår 2022)*

Ikke at have det godt, kan forandre sig. Nogle børn og unge fortæller om, at man godt kan opleve at være ked af det en dag, eller ikke have det så godt, men så sker der noget, der hjælper, og så kan det sagtens ændre sig. Men flere af børnene og de unge fortæller også om, at de kender nogen, der ikke har det så godt hele tiden.

Eksempler på børn og unge, der gennem længere tid ikke har det så godt, forbindes til situationer og steder. Fx fortællinger om en ung, der ikke har det så godt hjemme i familien, eller om et barn, der bliver drillet i skolen, eller om nogle, der får skæld ud. I flere

af interviewene er disse fortællinger og eksempler gennemgående, og både børn og unge på tværs af alder og på tværs af de forskellige fritidspædagogiske institutioner synes at vide meget præcist, hvad der kan medvirke til, at man ikke har det så godt; at blive drillet af andre, ikke at have nogen af være sammen med, hvis man har det svært i skolen eller derhjemme, går igen i mange af børnene og de unges fortællinger.

Bemærkelsesværdigt er det, at der ikke er nogen børn og unge, der placerer det, at man ikke har det så godt som noget, der er barnet eller den unges eget ansvar.

I de forskellige interview er børnene og de unge til gengæld optaget af, at der "sker noget" i forhold til deres eksempler om mistrivsel. At et barn er blevet mobbet, og derfor er ked af det, eller har det svært derhjemme, og derfor "ikke er så glad".

Nogle børn udtrykker, at det kan være svært at hjælpe andre børn, der græder, hvis de ikke kender dem særlig godt. Under et fokusgruppeinterview taler fire børn på 10-11 år om, hvordan de ville reagere, hvis de oplever, at nogle er kede af det.

Én siger, det er: " *Svært at trøste én man ikke kender* ". Hvorefter en anden svarer: " *Jeg ville starte med at spørge om personen er okay, og så ville jeg sige det til en voksen* ". De tre andre børn istemmer sig dette udsagn.

De er dog også enige om, at: " *Vi fire er gode venner, så vi hjælper tit hinanden* ". Når børn har venskaber i deres fritidshjem/klub, føler de sig trygge ved, at der er hjælp at hente, hvis man har en dårlig dag.

"Man vil godt kunne se på sine venner om de har det godt" .

Dette rationale gælder også for de yngste 6-7-årige børn. De er overbeviste om, at: " *De voksne hjælper, hvis man er ked af det* " og " *Jeg blev trøstet af de voksne, da jeg havde slået mig* ". Derudover har børnene også erfaringer, der viser, at det ikke kun er de voksne, der træder til, når de har brug for det. " *Vennerne går over og siger det til de voksne, så de kan hjælpe* " og " *Vennerne hjælper hinanden* " (citater, fokusgruppeinterview på fritidshjem, forår 2022).

Oplevelser og forståelser af "ikke at have det godt" synes at være tæt forbundet til de steder, hvor børn og unge befinder sig (Højholt, 2018), fx hjemme eller i skolen, men synes også at træde enslydende frem på tværs af det brede aldersspænd. Således er både børn i seksårsalderen såvel som unge, der er 17-18 år, opmærksomme på, hvordan det

⁶ Når de yngre børn interviewes, veksler de mellem betegnelsen "voksen" eller "pædagogerne". De steder i de inddragede citater, hvor børnene har anvendt betegnelsen voksen, fastholdes denne. For de større børn og unge, gælder det, at de i interviewforløb, konsekvent anvender betegnelsen pædagoger.

”ikke at have det godt” forbindes til oplevelser og erfaringer i hverdagen, sammen med andre børn og unge og sammen med de voksne, det være sig i skolen, derhjemme eller de fritidspædagogiske institutioner (Petersen et al., 2019).

Det fritidspædagogiske fællesskab

Fællesskabet synes særligt vigtigt, hvilket kommer til udtryk blandt alle børn og unge i det empiriske materiale – hvilket i høj grad synes at stemme overens med adskillige studier på området (Højholt et al., 2014; Ringskou, 2022a, 2022b). På spørgsmålet om, hvad der har størst betydning for to tiåriges fritidshjemsliv, svarer de i et fokusgruppeinterview:

”Fællesskab” og ”At være sammen med mine venner”. ”Ærgerligt, hvis ens venner ikke kommer i klubben”. (citater, fokusgruppeinterview, forår 2022)

Flere unge giver også udtryk for, at klubben har en særlig betydning for dem i deres ungdomsliv. Én ung siger: *”Hvis man har problemer derhjemme, er det rart at komme lidt væk og være i klubben. [Slappe] lidt af”.*

Det er ofte vennerne, der trækker i ungdomsklubben. Det ses i udsagnene fra to unge: *”Meget venner – rigtig meget venner” og ”Være sammen med sine venner”.*

I klubregi er der mulighed for at lave de ting, man har lyst til og behov for. En ung siger: *”Der er noget for enhver smag – der er meget at vælge imellem”.* Selvbestemmelse virker til at være vigtig. På spørgsmålet om, hvad der er vigtigst for den unge, bliver der svaret: *”At være frie”.* Det kan andre unge også genkende: *”Det er et pauserum, hvor man bare kan have det godt” og ”Der er ikke så strenge regler – lidt mere loose”.*

Ungdomsklubben er en arena, de unge befinder sig i, men som også trækker tråde til venskaber uden for matriklen, hvilket kommer til udtryk i følgende citat: *”Det er hyggeligt også at gå sammen efter klub”.*

Venskaber er en vigtig del af fritidspædagogikken:

”At være sammen med sine venner. Det er god triovsel eller rigtig rar triovsel”.

Den tilbyder også muligheder for at være sammen på tværs af alder og køn. To 11-årige deler deres oplevelser af at få nye venner efter at have deltaget i nogle aktiviteter, som pædagerne har tilrettelagt i fritidsklubben:

”Når man laver ting sammen, lærer man hinanden at kende” og ”Vi har lært at være sammen med mange flere”. (citater, fokusgruppeinterview, fritidsklub, forår 2022)

Flere unge kan genkende dette perspektiv: *"Piger og drenge leger meget sammen – det er sjovere at lege alle sammen"*. Fire 10-11-årige reflekterer over denne pointe og siger: *"Der er bedre sammenhold (efter de leger drenge og piger sammen)"* og *"Man kan godt være venner, selvom man har forskelligt køn"*.

Samværet og måder man er sammen på i det store fællesskab, der både omfatter klubben, alle børnene og de unge, såvel som pædagogerne synes at knytte an til børnene og de unges oplevelser af trivsel. Det er vigtigt, at børn og unge lærer, at man ikke må udelukke nogen, at man skal være ordentlige ved hinanden og hjælpe hinanden. Disse pointer går igen i flere af forskningsinterviewene, også på tværs af aldersspænd, og medvirker til at rette opmærksomheden på, at trivsel tydeligvis er forbundet til samvær med hinanden i et fællesskab, men også at man skal lære, hvordan man opfører sig over for hinanden, hvordan man hjælper hinanden og betydningen af, at børnene og de unge også kan skabe forandringer sammen, der øger trivsel.

I flere af forskningsinterviewene medvirker både børn og unge til at knytte trivsel til, at man skal være ordentlige over for hinanden. Ordet mobning bringes frem. Flere børn, især børn i de mindre klasser, bringer i den forbindelse forståelser af trivsel fra skolen ind i samtalen. De beskriver, at det er vigtigt, at man:

"Løser konflikter med hinanden" og *"Lærer at løse konflikter"*. En 9-årig siger: *"Jeg har det godt, når der ikke er så mange konflikter"*. (citater, forskningsinterview, fritidshjem, forår 2022).

Mobning, konflikter og psykisk velvære er forhold, der influerer på børn og unges grundlæggende oplevelser af trivsel og gentages i adskillige af forskningsinterviewene:

Barn 2: *Altså, jeg kendte en engang, der ikke havde, eller jeg kender en, der ikke havde det så godt en gang, men nu har hun det bedre. Det var fordi, hun gik i en klasse, hvor at de ikke var så søde mod hende.*

Forsker: *Ok, ja.*

Barn 2: *Og hende, der mobbede hende over flere år, har faktisk... været... ikke været så søde mod nogen af dem ind fra min klasse, så... men nu har hun skiftet skole. Så nu har hun det faktisk bedre.*

Forsker: *Ok. Og var hun også herover om eftermiddagen?*

Barn 2: *Ja. Hun er der stadigvæk.*

Forsker: *Men hun har det bedre nu?*

Barn 2: *Ja. Det kan man også mærke på hende, når hun er sådan... gladere.* (citater, fokusgruppelinterview, fritidsklub, efterår 2022).

Adskillige af børnene og de unge peger netop på, at fællesskabet på fritidshjem eller i klub synes at danne en ramme rundt om, hvordan man er sammen med hinanden, på måder der skaber god trivsel. Det er godt at komme i klubben, hvor alle er venner, eller der er en god stemning, betones af flere af de unge. Adskillige studier både i dansk, nordisk og international forskning har netop betonet betydningen af dette fællesskabende element for unge, der går i fritids- eller ungdomsklub. Et fællesskab, hvor oplevelser af at høre til og være med, hænge ud med vennerne, og være sammen med pædagerne der er gode at tale med, og som respekterer en, er peget frem i en række nordiske studier. Et svensk studie af Lindström (2012a, 2012b) fremhæver gennem forskningsinterview med unge i ungdomsklubber netop på fællesskabets betydning som fysiske rum, hvor børn og unge kommer, kan være sammen, lave aktiviteter, eller blot høre musik og se tv. Tilsvarende har Ringskou (2021) peget på disse aspekter af ungdomsklubpædagogikken og trivsel som tæt forbundet til at være med i fællesskaber.

En anden afgørende forudsætning er, at fritids- og ungdomsklubberne tilbyder børn og unge et rum, hvor de sammen med vennerne kan slappe af i hverdagen og fx se tv, høre og lave musik eller spille computerspil, billard eller måske bordtennis (Lindström, 2012a, 2012b). Samtidig peger forskningen på, at de tilrettelagte aktiviteter indbyder til forskellige kontaktflader, der giver børnene og de unge muligheder for at udføre noget sammen, hvor de engagerer sig og involverer sig i hinanden, og som giver dem en oplevelse af at trives (Strobel et al., 2008; Langager et al., 2009; Langager, 2011; Lindström, 2012a, 2012b; Petersen et al., 2019).

Det er tydeligt, hvor stor en betydning de fysiske steder har for børns og unges oplevelse af at være en del af fællesskabet. Fritidshjem og klubber udgør de institutionelle rammer og dermed også betingelser for, at børn og unge kan mødes på tværs, som rækker ud over skole og hjem. Efter at have reflekteret over, hvad klubben kan som ikke er muligt derhjemme, siger en ung:

"Det gode er, at man ikke kun har samvær i skolen, men også kan lave nogle mere frie ting sammen med sine venner. Man kan ikke sige (derhjemme) "kan 8 venner komme og spise i dag?" Det kan man i klubben".

De fysiske rammer giver dermed de unge muligheder for at kunne mødes efter skole med oplevelsen af at deltage i meningsfulde fællesskaber.

En 13-årig ung siger: *"Man ville ikke være sammen på samme måde efter skole (hvis man ikke gik i klub)"*. Venner har en stor betydning for børn og unges oplevelse af trivsel, og derfor kan fritidspædagogikken tilbyde noget særligt i den kontekst.

En 11-årig siger: *"Fedt, at der er en klub, jeg kan gå over til i stedet for at gå hjem"*. De unge er meget tydelig på, hvad konsekvenserne ville være, hvis de ikke havde mulighed for at gå i klub. *"Det ville være kedeligt. For jeg har ingen søskende. Jeg ville bare sidde med en skærm"*. For andre børn og unge er det oplevelsen af at være en del af de fælles aktiviteter på tværs af klasser: *"Så mangler vennerne og aktiviteterne"* og *"Så kan man heller ikke lege med dem fra de andre klasser"*.

Betydningen af, at det er muligt at møde pædagoger, der kan være rollemodeller og behjælpelige med forskellige ting, er vigtig for de unge i ungdomsklubberne. Oplevelsen af trivsel blandt de unge rækker således ud over det at hænge ud på gader og stræder: *"Ikke et selskabslokale, men et værested, hvor der kan være mange"*. Refleksioner over pædagogers betydning for god trivsel kommer også til syne i følgende udsagn fra en ung:

"Det jeg tror, de gør for, at vi kan have en god trivsel – er generelt bare det at have en klub. De her rum, hvor vi kan være sammen og giver os lov til at sidde".

Denne præmis er der også andre unge, der kan genkende: *"Bare at have en klub – giver os mulighed for at være sammen og tale sammen"*. De fysiske rum, som fritidspædagogikken og ungdomspædagogikken tilbyder, skaber således muligheder for, at børn og unge kan mødes på tværs og deltage i forpligtende fællesskaber sammen med andre. Hvilket ser ud til at have en væsentlig betydning for børn og unges oplevelse af trivsel.

Børn og unge i alle aldre er fuldstændig klar over forskellene på at gå i skole og i fritidsinstitution eller klub. *"Kravene i skolen er, at vi skal lære"* og *"Man skal lave opgaver i skolen"*. Der er også krav om, at: *"Man skal være stille i skolen"*. Disse udtalelser kendetegner de generelle forståelser af, hvad det vil sige at gå i skole blandt børnene og de unge. Der kommer mange sammenligninger mellem skole og klub/SFO, når børnene og de unge skal forklare forskellene: *"På skolen bliver der snakket anderledes"* og *"Det er ikke den samme stemning i skolen"*. Mange børn og unge oplever, at: *"Der er flere konflikter i skolen end i klubben"*. Det at blive mobbet, holdt uden for eller skældt ud er nogle af de oplevelser, som børn og unge reagerer kraftigt på.

Nogle af de unge siger: *"I klubben bliver der aldrig mobbet, men det har vi oplevet i skolen"* og *"Man har det bedre i klubben, end man har det i skolen"*. Flere unge oplever også, at de skal leve op til særlig forventninger blandt lærerne, hvilket opleves som en belastning: *"Man er mere presset i skolen"*.

Derfor er kontrasten stor, når børn og unge taler om tilknytningen til deres fritids- og ungdomstilbud. *"Klubben er meget federe, man har det sjovt"* og *"Man må meget af det, man har lyst til i klubben"*. Medbestemmelse er et vigtigt element for børnene og de unge: *"Man må selv bestemme, hvornår man vil uden for på fritidshjemmet"* og *"Klubben er verdens længste frikvarter"*. Det, at børn og unge har nogle lommer, hvor de selv kan være med til at bestemme, hvad de vil lave, og hvor de tilbydes aktiviteter sammen med andre, ser således ud til at have stor betydning for oplevelser af trivsel.

Netop børnene og de unges fortællinger om betydningen af medbestemmelse og fællesskab, synes også at udgøre centrale områder af fritidspædagogikken i en dansk sammenhæng (Højholt et al., 2014; Petersen et al., 2019; Ringskou, 2021). Medbestemmelse og fællesskab i en fritidspædagogisk kontekst synes også at udgøre både børnene og de unges oplevelser af, hvordan man har det godt, men også hvorfor man fx ikke har det godt.

Pædagogers betydning for børn og unges trivsel

For børn og unge er det tydeligt, hvor stor en betydning pædagoger har for deres liv. De er både rammesættere, engagerede i den enkelte og har samtidig fokus på at facilitere aktiviteter, der til sammen kan skabe oplevelser af fællesskab blandt børn og unge. I ungdomsklubregi er tilliden til pædagogerne vigtig, hvilket virker ind på relationen mellem pædagoger og unge. En ung siger: *"Man kan tale sammen, næsten som om man var venner"*. At blive mødt som en ligeværdig, selvom man indgår i et asymmetrisk magtforhold, gør, at de unge åbner op og nærer positive forventninger til pædagogerne. *"Man kan joke med dem de er lige som vores venner – næsten"*. De unge er fuldstændig klar over præmissen om, at der er forskel på en professionel og en ven. Men tiltroen til, at de unge kan stole på pædagogerne, åbner op for andre former for relationer end fx med forældre eller lærere. Som en ung udtrykker det: *"De voksne skal ikke være vores lærer"*. Men børn og unge ser pædagogerne som nogle, der er interesserede i dem og er gode til at lytte til deres ønsker og behov. *"De voksne er gode til at gå med på vores ideer"*. De mindre børn udtrykker deres glæde over pædagogerne med udtalelser som: *"De voksne er ret søde"* og *"De voksne er hyggelige"*. Disse udsagn kendetegner mange af børnene og de unges oplevelser, hvor det bliver tydeligt, at pædagoger har en signifikant betydning for børn og unges fritids- og ungdomspædagogiske liv.

Børn og unge italesætter pædagogerne som nogle, der kan skabe rammer for god trivsel, der er med til at skabe en god hverdag.

I modsætning til de yngre børn er der dog af flere af de større børn, der giver udtryk for, at de ikke taler med pædagogerne i fritidsklubben, hvis de har det skidt. Fire 12-13-årige taler om pædagogernes betydning for dem i fritidsklubben og siger: *"Hvis jeg er ked af det, så snakker jeg ikke med dem (pædagogerne) i klubben"* og *"Hvis det er noget personligt, snakker jeg ikke med dem (pædagogerne) i klubben"*. Der synes langt fra de yngre børns forståelser af pædagogernes betydning for deres trivsel og velbefindende, til de unges fravalg af fortrolighed til pædagogerne, når de befinder sig i (vanskelige) følelsesmæssige situationer. Nogle af begrundelserne kan findes i følgende udsagn: *"Nu vil vi mere være sammen med os selv"*. De unge taler om, at de er blevet ældre og derfor ikke rigtig føler, at de har brug for pædagogerne længere. Der er dog også flere af forskningsinterviewene med de unge i ungdomsklubberne, der peger på, at netop det, at der er pædagoger til stede, udgør en tryk ramme, hvor der altid er nogen, man kan tale med, hvis der er særligt behov.

Pædagogers betydning for børn og unges trivsel er således meget central for de fleste børn og unge i fritidshjem og klubregi. En grundforståelse, som de fleste børn og unge deler, er, at pædagogerne hjælper og støtter dem, hvis de er alene eller ikke har det godt.

"De voksne kan godt se det på os, hvis vi ikke har det så godt" og *"Hvis man sidder alene, så kan de (pædagogerne) spørge, om vi skal spille et spil sammen"*. Der synes blandt børnene og de unge at træde en grundlæggende tillid frem til, at pædagogerne vil reagere og støtte børnene og de unge, når de har behov for det. En pige på 10 år siger:

"Hvis man bare sidder, kan de (pædagogerne) godt komme og spørge, om der er noget galt? Skal vi hjælpe dig med noget? Skal vi spørge dem, om du må være med?"

Denne opfattelse deler tre 9-årige børn også: *"Gode voksne hjælper os [og] passer på os"* og *"Hvis alle mine venner er blevet hentet, så spørger jeg en voksen om hjælp til at finde én at lege med"*.

De yngre børn opfatter også pædagogerne som nogle, de kan lave sjove ting sammen med. *"De er gode til at være sammen med. [Vi] laver skumfiduser"*. Pædagogernes betydning for børnenes trivsel kobler sig således også til det at dele oplevelser sammen i forskellige aktiviteter. Tre 10-årige børn siger: *"De laver nogle sjove ting med os. [Nogle] sjove aktiviteter"* og *"De laver svøvebane"*. Det, at pædagogerne stiller sig til rådighed og tilbyder forskellige aktiviteter, har således betydning for børnenes trivsel. Børnene opfatter pædagogerne som sjove at være sammen med, og som kan tilbyde andre former for samvær end derhjemme.

Det ser ud til, at nogle unge har andre forventninger og ønsker til deres klubpædagoger. For dem handler det mere om, hvordan de bliver mødt som unge, der gerne vil tages

alvorligt. En 13-årig siger: *"Der er nogle voksne, der er bedre end andre til at møde os og lytte til os"*. De udtrykker klart, at det er rammerne, der er vigtige for dem mere end samværet med pædagerne. *"Det ville være akavet, hvis vi skulle spille et spil med de voksne"* og *"Jeg plejer ikke at lave noget med de voksne i klubben"*. Denne gruppe 13-årige unge udtrykker nogle andre behov for at deltage i et klubfællesskab. *"Vi hænger jo heller ikke lige så meget op ad vores forældre, som da vi var babyer"* og *"Man vokser meget fra voksne mennesker – jo ældre vi bliver"*. Dermed synes det at være rammerne for fællesskabet, der er betydningsfuldt for de unge, snarere end de voksne i sig selv. Alligevel er de unge overbeviste om, at pædagerne ville opsøge dem, hvis de ikke har det godt eller er kede af det. *"Nu er vi også blevet ældre, men jeg tror, at de ville tale med os"*.

På samme tid peger flere af børnene og de unge, der har deltaget i forskningsinterview, på at pædagerne på forskellige måder er optaget af børnene og de unges trivsel, fx ved at være optaget af, hvordan skoledagen er gået, hvem man skal lege med, hvilke aktiviteter man har lyst til at lave:

Barn 2: *Altså, nogen gang spørger de også en...*

Barn 3: *... hvordan går det, eller sådan noget...*

Forsker: *Ja?*

Barn 2: *De er sådan, interesseret i... ens liv...*

Forsker: *Og hvad gør de, når de er interesseret i ens liv?*

Barn 2: *Så spørger de sådan, om man har haft en god dag, eller...*

Barn 1: *Ja, og hvis der er noget der sket...*

Barn 3: *Ja.*

Barn 2: *Og de er også interesseret, når man har et problem, eller, et eller andet...*

Barn 1: *Ja, de prøver lige faktisk at snakke om det.*

Barn 2: *De lytter.*

Forsker: *Ok. Føler I, at de... lytter de til jer?*

Barn 1: *Ja.*

Barn 3: *Ja.*

(citater, fokusgruppeinterview, fritidsklub, forår 2022)

Pædagogerne i de fritidspædagogiske institutioner opleves også som voksne, man kan tale med, som forstår og lytter. Fra et fokusgruppeinterview med børn på fritidshjem betones også, at pædagogerne heller ikke skælder ud:

Barn 2: *Og for det meste får man heller ikke skældud.*

Forsker: *Og for det meste får man ikke skældud?*

Barn 2: *Altså medmindre man selvfølgelig laver noget, man ikke skal.*

Forsker: *Få man skældud på skolen?*

Barn 2: *Ja.*

Barn 3: *Ja.*

Barn 1: *Helt, ja. 24-7.*

Forsker: *Det er godt nok meget. Ja. Hvad siger de over i skole? Hvad skælder de ud med?*

Barn 2: *Altså, sådan, vi har måske – vi, vores klasse er sådan, vi har det ikke, vi har ikke haft det så godt, fordi vi har haft nogle ikke så gode lærere. Så, sådan, vi har haft det lidt svært og, sådan, vi er blevet altså kendte, sådan altså, sådan vi har, vi har fået at vide, at vi er blevet kendt som "den larmende", "mest larmende klasse" og sådan noget, så vi har ikke haft sådan så altså så meget, sådan grunden... og sådan faste lærer. Så der har virkelig været, sådan meget... (citat, fokusgruppeinterview, fritidshjem, forår 2022).*

Børnene og de unges oplevelser og fortællinger om pædagogerne i både fritids- og ungdomsklubberne synes at være rettet mod, at netop den fritidspædagogiske kontekst, udgøres af en ramme, der synes at være bredere og friere i forhold til, hvordan man som barn og unge kan være til stede i hverdagen. Det synes at være fælles for de børn og unge, der har bidraget med forskningsinterview, at netop fritidspædagogikken og pædagoger udgør en ramme af frihed og fritid, som pædagogerne sætter rammen omkring, men, hvor kravene til en bestemt adfærd er løsere, end den der fx opleves hjemme eller i en skolekontekst. Disse overvejelser er ligeledes gjort i andre studier, både internationalt og i de nordiske lande, og medvirker til at rette opmærksomheden mod, at børn og unges hverdag, således som den er delt op mellem forskellige steder og institutioner, netop synes at give en særlig plads til fritidspædagogikken som det sted, hvor der er plads og tid (Strobel et al., 2008; Lindström, 2012a, 2012b; Elkjær & Holm, 2013; Tybjerg et al., 2015). Hvad der særligt indkredses i forskningen, er betydningen af sociale rum, hvor både fysisk og psykisk trivsel, er i centrum gennem deltagelse, fællesskab og et læringsbegreb, der udvides til at omfatte både sociale, emotionelle og kognitive aspekter af børn og unges udvikling.

Betydningen af leg og aktiviteter

Børn er vilde med at lege og deltage i fælles aktiviteter, hvilket kommer til udtryk overalt i det empiriske materiale. Flere børn udtrykker det således: *"Jeg kan også godt lide at lege"* og *"Det er sjovt at være i lillerummet - der er køkken og legemad"*.

På spørgsmålet, hvad børnene bedst kunne lide at lave på fritidshjemmet, svarede to børn på 6 og 7 år: *"Være uden for og lege – og være inden for i alrummet. Spille spil og bygge hule. Krea"* og *"Jeg kan lide at lege uden for. Man kan lege i sandkassen, man kan dufte til blomsterne, man kan gå på stylder"*.

Dette mønster kommer også til syne på tværs af aldersgrupper. Vigtigheden af leg og aktiviteter er også noget, de unge tillægger stor betydning, når de kommer i klubben.

En ung siger: *"Kunst og håndarbejde er sjovt. Herovre kan vi selv vælge"*. *"At lave musik sammen"*. Oplevelsen af selv at kunne bestemme, hvad man har lyst til at lave, er vigtigt for mange. Præmissen for at deltage i en fritidspædagogisk kontekst er derfor væsens forskellig fra skolen, hvilket denne 10-årige giver udtryk for på følgende måde: *"I skolen har vi lidt mere opgaver, men her [SFO] kan man selv vælge, hvad man vil lave"*.

Dette perspektiv vækker genklang blandt de børn og unge, der har deltaget i forskningsprojektet. Flere siger: *"Man kan komme over [i klubben] og lave noget, man selv finder på"* og *"Det er frihed"*. Mellemrummet mellem skole og fritidstilbud er i spil blandt børnene og de unge, når der skal etableres lege eller hyggeaftaler.

"Jeg glæder mig til at komme over og lege. Jeg laver aftaler i frikvarteret og leger videre i klubben. Frikvarterne er begrænset, da der kun er 15 og 20 minutter".

Den unge viser her, hvordan rummet på tværs af kontekster udnyttes til at sikre venskaber samt rammerne for legen. Skolen tilbyder ikke de samme muligheder for leg og aktiviteter, som synes vigtige for børn og unges oplevelser af trivsel. Lege og aktiviteter er derudover med til at sikre inklusion af alle børn og unge, da fritidspædagogikkens rammer tilbyder fællesskaber på tværs af alder.

Det er der mange børn og unge, der har glæde af, og som også anses som værdifuldt. Udsagn som: *"Parallelklassen ser man kun en gang i mellem, men herovre kan man være sammen med dem"* og *"Man ser også nogle fra nogle andre skoler"*. Dette viser, hvilken betydning det har for børn og unge at være sammen med andre, som de ikke nødvendigvis ville opsøge i deres daglige liv.

Børnene og de unges fortællinger om betydningen af deltagelse i leg og aktiviteter fylder meget i alle forskningsinterviewene. Fra børnene på fritidshjem, der fortæller om at lege sammen med andre, til de unge i ungdomsklubberne, der taler om at lave aktiviteter,

der synes at skabe oplevelser af tilfredshed og glæde. Aktiviteterne for de unge omfatter en meget bred palet af kreative, musikalske og sportslige aktiviteter, såvel som computerspil. Nogle af aktiviteterne laves sammen med andre, fordi det er hyggeligt, mens andre aktiviteter peges frem som noget, der er godt at lave, fordi man bliver dygtigere til noget, eller fordi det er noget, der gør en glad. Disse fortællinger fra de unge følger i tråd med flere forskningsstudier, der netop betoner deltagelse i fællesskaber og aktiviteter i fritids- og ungdomsklubber som forhold, der har stor betydning for børn og unges trivsel og udvikling. (Bitz, 2004; Apsler, 2009; Conklin-Ginop, 2011; Berry, 2013; Geidne et al., 2016; Femi, 2018).

At blive optaget af noget, finde ud af, at man er god til noget, man måske slet ikke vidste, samt opleve glæde ved at skabe noget sammen med andre eller alene, viser sig også i forskningsinterviewene med de unge i fritids- og ungdomsklubberne. Et af de forskningsstudier, der netop har peget på betydningen af at deltage i aktiviteter i fritids- og ungdomsklubber, er udført af Femi (2018), der har fulgt børn og unge på tværs af forskellige fritids- og ungdomsklubber med en særlig optagethed af, hvad aktiviteter betyder for børn og unge i fritidspædagogikken. Femi (2018) peger på begrebet engagement, der også kan omfatte følelser og oplevelser af flow, en tilstand, der forbindes med fx koncentration, glæde og motivation. Begrebet er inspireret af Csikszentmihalyis (2008) såkaldte flowteori, hvor antagelsen er, at engagement og optagethed af en opgave kan medvirke til at skabe følelser af stor tilfredshed og en oplevelse af, at tid og sted forsvinder. Femi, (2018) peger på, at samvær med andre og engagement i aktiviteter, der optager de unge, medvirker til, at unges egne tanker, ideer og følelser bringes med ind i aktiviteten og kan skabe nye oplevelser af at være sammen med andre, og nye oplevelser af glæde.

Opsamling på analysetema nr. 1

Under temaet børn og unges oplevelser af trivsel og mistrivsel har analyserne af data-materialet medvirket til en inddeling i en række undertemaer; henholdsvis børn og unges oplevelser af trivsel og mistrivsel, betydning af fællesskabet, pædagogernes betydning for børnene og de unge, såvel som betydningen af leg og aktiviteter forbundet til børnene og de unges hverdag i fritidspædagogikken.

Opsamlende peger dette temas analyser på, at børn og unge er optaget af, at det at have det godt både omfatter en selv såvel som andre børn og unge. At have det godt kan både beskrives gennem kropslige oplevelser, mens også for de større børn og de unge som

beskrivelser af at være glad, tilfreds, at have gode venner, der støtter og hjælper en, såvel som betydningen af selv at være en god ven.

Ikke at have det godt peges frem som noget, der træder ind og får betydning, fx hvis der er mobning i skolen eller problemer derhjemme, men ofte også som noget, der ikke er iboende eller forbundet til den enkelte. Her synes både børn og unge at rejse nogle vigtige pointer, idet de i flere af interviewene betoner, hvorledes der synes at ske noget på vej gennem dagene og ugerne i de forskellige kontekster, der udgør et børne- og ungeliv. Dette noget kan være, at "man ikke har det så godt derhjemme", eller at der er nogle, der "mobber i skolen", og dette noget kan træde frem som ikke at have det godt, være ked af det eller opleve angst og utryghed.

At have det godt sættes ind i den fritidspædagogiske kontekst som det fysiske sted, hvor der er plads og oplevelser af frihed og fritid, såvel som oplevelser af medbestemmelse og indflydelse. Det er også et sted, hvor man er sammen med sine venner, får nye venner, og er sammen med pædagoger, der synes at udgøre de ydre rammer for, hvordan det hele fungerer i den fritidspædagogiske hverdag. Pædagogerne betones på tværs af børnene og de unges alder at udgøre dem, der medvirker til at skabe et sted, hvor det er godt at være, hvor der foregår leg og aktiviteter, og hvor pædagogerne er dem, man kan tale med, stole på, hygge sammen med, og som hjælper, hvis der er problemer. Betydningen af leg og aktiviteter (igen på tværs af alder) betones dels gennem at være med i et fællesskab, men også som faktorer, der udgør glæde, gode oplevelser sammen med andre og udviklingen af nye færdigheder fx gennem musik eller computerspil.

Tema nr. 2. Pædagogers oplevelser af børn og unges trivsel og mistrivsel

Pædagoger på både fritidshjem, fritidsklub og ungdomsklub indkredser gennem forskningsinterview to centrale opmærksomhedspunkter i forhold til børn og unge i trivsel. Dels opmærksomheden på det enkelte barn eller den unges trivsel, og dels opmærksomheden på, hvordan der i de fritidspædagogiske institutioner kan arbejdes med at fremme, udvikle og understøtte trivsel. Disse opmærksomhedspunkter er også indkredset i andre forskningsstudier knyttet til fritidspædagogikken (Højholt et al., 2014; Petersen et al., 2019; Ringskou, 2021) og medvirker til at indramme pædagogernes faglige forståelser af fritidspædagogik som netop noget, der foregår i fritiden, hvor børn og unge indgår i et større fællesskab, der rummer aktiviteter og leg, og samvær med andre børn og unge.

Om det enkelte barn eller unges trivsel anvendes formuleringer som børn og unge, der har det godt, er glade, har venner, deltager i leg og aktiviteter, kan håndtere vanskeligheder og konflikter og har energi og lyst til hverdagen. En pædagog siger: *"Trivsel er, at jeg er glad og kan udvikle mig."*

Børn, der trives, er børn, der er glade og har det godt med sig selv og med andre. Det samme gælder for unge, hvor flere af pædagogerne peger på, at der ikke er forskel mellem børn og unge i forhold til at være i trivsel. De unge har blot andre problemstillinger, de skal håndtere i forhold til deres alder, fx nævnes andre krav i skolen, tanker om uddannelse og fremtid, kærester og venner, og familiemæssige forhold.

Trivsel synes at fungere som et overordnet paraplybegreb, der indrammer og omfatter både sociale, emotionelle og læringsmæssige eksempler på, hvordan børn og unge har det i deres hverdagsliv på tværs af alle de sammenhænge, som børn og unge indgår i. At have det godt med sig selv, at kunne danne venskaber og at håndtere de krav og opgaver, der stilles i skolen, træder frem som eksempler på trivsel, uanset alder.

Der er imidlertid ikke tale om, at trivsel træder enslydende frem i forhold til børn og unge. Det er også vigtigt at se på det enkelte barn eller den enkelte unge. Fra interview med både pædagoger i fritidsklub og ungdomsklub tales der netop om, at alle børn og unge er forskellige, har forskellige ønsker og behov, og forskellige måder at være på i deres liv.

"Det er vigtigt at se det enkelte barn og den enkelte ung. Der er ikke to der er ens, de er alle forskellige og trivsel er forskelligt hos dem alle sammen". (interview med pædagogisk leder, ungdomsklub, efterår 2022)

Trivsel er også et overordnet begreb, der synes at omfatte *bevægelse, udvikling og forandring* (Ringskou, 2022a, 2022b). Gennemgående for forskningsinterview med pædagogerne er fortællinger om børn og unge, som man har været bekymret for fx i skolen, men som har det godt, eller har fået det godt af at være på fritidshjemmet eller i klubben.

"... altså vi havde en dreng, som skolen var bekymret for... som ikke havde det godt i skolen. Det talte vi med skolen om... og her hos os, efter han kom her, er han blevet gladere og er blevet rigtig god til at være med i aktiviteter, ja og har fået venner." (citater, fokusgruppeinterview, fritidsklub, forår 2022)

Netop trivsel som noget, der kan udvikles, forbedres og hjælpes på vej gennem deltagelse i fritidspædagogikken, fylder meget i forskningsinterviewene med pædagogerne. De fritidspædagogiske institutioner synes at tilbyde noget til børn og unge, som andre af velfærdsstatens institutioner ikke i samme omfang har mulighed for; et frirum, et rum

for leg og kreativitet, et rum for at være sig selv, muligheder for at bestemme selv, at få nye venskaber, eller at være sammen med pædagoger, der har tid, og som er opmærksomme, er eksempler på, hvad der peges frem som betydningsfuldt i det fritidspædagogiske arbejde.

Ringskou (2022a og 2022b) har tidligere diskuteret trivsel i fritidspædagogikken som noget, der er i et her & nu perspektiv, og som samtidig er noget, der udvikles fremadrettet. Ringskou (2022a, 2022b) har i hendes forskning arbejdet med begrebet well-being, over for begrebet well-becoming, der netop synes at gribe denne forståelse hos pædagogerne. At trivsel både handler om børn og unges hverdag her & nu, men også hvordan der hele tiden kan arbejdes med at skabe og udvikle trivsel fremadrettet.

Pædagogerne fortæller undervejs gennem flere af fokusgruppeinterviewene om, at børn og unges trivsel i et her & nu perspektiv særligt handler om, hvordan man i det pædagogiske arbejde hjælper og støtter børn og unge til at "komme ind i klubben", til at "føle sig velkommen", at blive "set og taget imod hver dag", "at blive lyttet til" og "accepteret som den man er".

Dette medvirker til at skabe trivsel i hverdagen, men det er også vigtigt at arbejde fremadrettet. Flere af pædagogerne giver eksempler på, at de også arbejder med "noget der er vigtigt på længere sigt" i børnene og de unges liv. Særligt synes en optagethed af, hvordan der arbejdes med børnene og de unges muligheder for at lære at håndtere de krav, udfordringer og vanskeligheder, som udgør et børne- og ungdomsliv. At lære "at håndtere kriser" og samtidig opleve, at "du er god nok, som du er", går igen undervejs i fokusgruppeinterviewene.

Fritidspædagogikken som et fysisk sted og som en særlig måde at mødes og være sammen på er indkredset i en lang række forskningsstudier på tværs af både det nordiske og internationale forskningsfelt (Strobel et al., 2008; Langager et al., 2009; Langager, 2011; Lindström, 2012a, 2012b; Petersen et al., 2019).

Yohalem & Wilson-Ahlstrom (2010) har fx betonet, hvorledes fritidspædagogik er koncentreret omkring en række gensidigt forbundne områder, der alle forbindes til børn og unges trivsel og udvikling, og som synes at udgøre noget helt særligt:

1. Relationer, både børn og unge imellem og mellem børn, unge og personale.
2. Det fysiske og psykiske miljø, herunder psykisk og emotionel oplevelse af sikkerhed for børnene og de unge.
3. Engagement. Det omfang, som både børn, unge og personale er meningsfuldt engageret i aktiviteter.
4. Sociale og adfærdsmæssige normer.

5. At udvikle færdigheder.
6. Rutiner/struktur i hverdagen (vores oversættelse fra engelsk, Yohalem & Wilson-Ahlstrom, 2010, p. 353. Se eventuelt også Petersen og Sørensen (2021) for uddybning af denne diskussion)

Pædagogers faglige vurderinger af børn og unges mistrivsel

Det viser sig gennem flere af forskningsinterviewene, at pædagogerne vurderer børn og unges trivsel og mistrivsel som noget, der hænger tæt sammen. En pædagog siger: *"Mistrivsel og trivsel er to komponenter, der er uadskillelige"*. Det bliver også tydeligt, når pædagogerne taler om børn og unge, der ikke har det godt nok, at det bliver ud fra en logik om trivsel vs. mistrivsel.

Mistrivsel synes både at omfatte eksempler på sociale og emotionelle forhold forbundet til barnet eller den unges opvækst og hverdag, såvel som eksempler på vanskeligheder med at indgå i det fritidspædagogiske fællesskab sammen med børn, unge og voksne.

Sociale og emotionelle forhold knyttes i flere af forskningsinterviewene an til fortællinger om et barn eller unge, der har "det svært", "ikke har det godt", måske er der "bekymringer om diagnoser", eller måske er der "bekymringer om noget derhjemme". De faglige vurderinger forbindes til, hvad pædagogerne ser i hverdagen, samt hvad de har af viden fra andre sammenhænge, fx skolen eller forældrene.

På spørgsmål om, hvordan børn og unge, der er i mistrivsel, bliver synlige for pædagogerne på tværs af de forskellige fritidspædagogiske institutioner, peges der både på det enkelte barn eller unge, såvel som de måder, hvorpå barnet eller den unge formår, handler eller har vanskeligheder med at indgå i fællesskabet.

Det kan ifølge en pædagog være: *"Børn som er udfordret af fællesskabet"*. Eller som en anden pædagog udtrykker det: *"Dem som ikke altid opsøger mig"*. Det "særlige" kendetegner mange pædagogers udsagn, når de reflekterer over børn og unge, der mistrives.

Nogle pædagoger synes også, at arbejdet med børn med særlige behov kan være en udfordring, fordi: *"Det er svært at gøre noget ved som pædagog"*. Mens andre pædagoger fortæller, at de arbejder målrettet på at ændre børnenes vilkår: *"Handleplan er et pædagogisk redskab, der kan hjælpe os til at hjælpe i mistrivsel"*. (Pædagog KKFO)

For en personalegruppe kobles mistrivsel og udvikling til hinanden.

"Mistrives er, når børnene ikke er i udvikling. Vi har "piloter" til at samle alle børn op, så vi sikrer, at alle er okay. Det skal ses over en længere periode – så det ikke kun er et her og nu billede. Er der udvikling – eller er der stilstand?" (Pædagog KKFO)

Pædagogerne ønsker således at kigge på mistrivsel og udvikling i et bredere perspektiv over tid, så de har et mere fyldestgørende blik på børnene og de unge. Dermed forstås mistrivsel i et større perspektiv, hvor børn og unges forskellige arenaer kobles til deres generelle udvikling.

Flere af pædagogerne peger særligt på relationen mellem pædagoger og børnene og de unge som afgørende for det pædagogiske arbejde. Der er tale om en pædagogisk faglighed, hvor kompetencerne til at skabe relationer til børnene og de unge er centreret om at give både social og emotionel omsorg, hjælp til at komme i gang med forskellige aktiviteter, hvor de kan udvikle deres færdigheder, og hjælp til at være med og sammen i fællesskabet. Hvordan man møder børnene og de unge, hele tiden er opmærksom på at være sammen med dem, at være nysgerrige og interesserede, såvel som at rumme børn og unges fortællinger og oplevelser, når de ikke har det godt, går igen i datamaterialet.

Pædagogers oplevelse af det fritidspædagogiske fællesskab

Mange pædagoger beskriver at skabe gode miljøer for *relationer* til at være den vigtigste del af deres kerneopgave. Derudover italesættes det, at: *"Få børnene i trivsel, at de har det godt og er glade"* som en vigtig del af deres opgave. Der er mange bud på, hvordan det kan lykkes, og hvilke kompetencer det kræver af dem som pædagoger. *"At børnene er glade og har det godt. [At] skabe et miljø, hvor børnene trives, det er det, der er i fokus. De andre ting (fx værksteder) er ting, vi bruger til at opnå det"*

Grundlæggende er det vigtigt at facilitere forskellige tilbud til børn og unge, herunder værksteder de kan vælge til. En pædagog siger:

"Pædagogers opgave er at give børn og unge en masse tilbud, som er interessante for dem at deltage i. De skal også være velkomne til at sidde under en busk og snakke sammen, hvis det er det, de vil".

Pædagoger, uanset om det er på fritidshjem, fritids- eller ungdomsklub, fordeler sig på forskellige værksteder og skaber rammer for at mødes på tværs af alder, som ses som styrkelse af fællesskabet. Her får de mulighed for at være tættere sammen med en gruppe børn eller unge, der er nysgerrige og engagerede i netop det valgte værksted. Hvilket giver pædagogerne en øget indsigt i den gruppe børn eller unge, som deltager den pågældende dag eller aften. Desuden udtrykkes det som en styrke, at børnene og de unge har en større frihed over, hvad de vil bruge deres tid på i fritiden. En pædagog siger:

"Fritidsliv, hvor de selv må bestemme noget og selv finde nogle interesser, de har. Udfordre sig på, hvad man godt kunne tænke sig at lave. Nu har de været i skole og blevet dikteret meget af tiden, hvad de skal lave, så har de mulighed for selv at vælge lidt over deres eget liv".

Frihed til selv at vælge er en præsent præmis, der går igen i datamaterialet. Pædagogerne ved, at de som fritidsinstitutioner skal tilbyde nogle andre muligheder for børnene og de unge end skolen. En pædagog siger: *"Det handler kun om pædagogik ikke ABC – altså læring. Følge børnenes spor. Spørge børnene, hvad de har lyst til – behov for. Børnene perspektiver. Skabe tilbud børnene er optagede af".*

Der reflekteres således over fritidspædagogikkens kerneopgave og over, hvordan de pædagogiske rammer bedst muligt kan skabes. En pædagog siger: *"Hvor du føler dig hjemme? Det er et hjem – et fritidshjem! Jeg kan ikke lide det der ord SFO".* Hermed sondres der mellem skole og (fritids)hjem med eftertryk på det familiære, trygge og genkendelige. Pædagoger ser dette som en vigtig egenskab ved det fritidspædagogiske arbejde.

For pædagogerne er det også vigtigt, at der er plads til alle børn og unge. Det bliver tydeligt i følgende citat fra et fokusgruppeinterview med pædagogerne i en fritidsklub:

"Du må gerne være en del af fællesskabet. Lige gyldigt hvem du er – er der plads til dig".

En pædagog udtrykker det på følgende måde: *"Fællesskaber på tværs har stor betydning for trivsel, også mellem skole og fritidshjem/SFO/klub".* Betydningen af de sociale sammenhænge på tværs af et børne- og ungdomsliv træder således også til syne her. Ud fra den betragtning ser pædagoger ikke blot børn og de unge som individer, men som aktive deltagere i forskellige kontekster de kan påvirke, og som ligeledes indvirker på dem.

Pædagogerne er klar over, at deres stemninger også influerer børnene. Der hersker et ønske om at hjælpe børn og unge gennem livet – som kan være fyldt med vanskeligheder.

En pædagog filosoferer over dette: *"Hvordan skaber vi positivitet?"* Ydermere trækkes der på ideen om, at det er vigtigt for børn og unge at tænke over: *"Hvordan har jeg det med andre, de voksne, børn – med mine venner?"* Fællesskabets grundlæggende indflydelse på børn og unges trivsel tillægges stor værdi blandt pædagogerne og er således noget, der tilstræbes i det pædagogiske arbejde.

I det fritidspædagogiske fællesskab indgår også leg og aktiviteter som noget helt centralt. I samtlige fritidshjem, SFO og klubber, der har deltaget i forskningsprojektet, prioriteres leg og aktiviteter højt. Der er forskellige værksteder som fx Krea, træ, sport, teater, mad, musik (computer)spil, alt sammen tilpasset børn og unges alder og interesse. Ligeledes afspejler flere af forskningsinterviewene med pædagogerne, at de hele tiden er optaget af at skabe plads og rum til leg og aktiviteter. Det gælder både leg og aktiviteter,

som børnene og de unge selv udvikler, såvel som leg og aktiviteter, der igangsættes og understøttes af pædagogerne.

Eksempler på leg, hvor børn selv sætter det i gang, og hvor de voksne ikke styrer eller rammesætter det, beskrives af pædagogerne som vigtige for børns trivsel og udvikling. Når børnene kommer om eftermiddagen og bare går i gang med en leg, og hvor de er så optaget, at de glemmer alt omkring sig, peges frem flere steder som betydningsfuldt. Det gælder også for de unge i fritids- og ungdomsklub, som hænger ud sammen, snakker, ser tv og hører musik, uden at pædagogerne aktivt deltager. Dette er vigtigt for børnene og de unge og synes at betones som *rum af frihed*, hvor pædagogerne ikke blander sig, medmindre der er brug for det.

Men de aktiviteter, der igangsættes for børn og unge i den fritidspædagogiske ramme, er også vigtige.

En pædagog fortæller om et klubtilbud for unge, som hun har initieret og er ansvarlig for: *"Pigeklub – en trivselsklub, hvor vi arbejder med smileys. Forskellige tematikker tages op fx mobning, adoption osv."*. Dette tilbud blev til, fordi pædagogen oplevede, at nogle af klubbens piger havde et behov for at tale om forskellige tematikker, hvilket var muligt, imens de arbejdede med kreative ting. De unge kunne sidde og strikke, sy eller tegne, imens de talte om de ting, de havde brug for at dele i en tryk ramme med andre. Der bliver opbygget en fortrolighed og en tillid til pædagogerne i dette rum, som de unge er glade for og prioriterer.

Fagligt samarbejde

Samarbejdet i den enkelte institution, men også samarbejdet på tværs af matrikler har stor betydning for kvaliteten af det pædagogiske arbejde. Flere pædagoger taler om, hvorfor udvikling af samarbejde på tværs af sociale sammenhænge er vigtigt. En pædagog, der arbejder i en SFO, siger: *"Der får man viden om barnet på tværs af kontekster fx skole, frit/klub, hjem"*. Det pædagogiske arbejde er forbundet til de forskellige kontekster, børn og unge deltager i og er således ikke grundfæstet til den enkelte matrikel. Det viser, at pædagoger opererer med et metablik på deres arbejde, når de: *"Følger børnene på tværs af kontekster"*. Et barn eller ung kan have udfordringer i skolen, som fritidshjemmet ikke ser på samme måde.

En pædagog udtrykker det således: *"Der kan sagtens være børn, der mistrives i skolen, men når de kommer her, har de ikke mistrivselsproblemer"* (Pædagog KKFO). Pædagogerne reflekterer over, hvilke muligheder det giver, når man får et dybere indblik i barnet/den unge og kan se deres forskellige kompetencer og behov på tværs af sammenhænge.

Forældresamarbejdet nævnes også som en vigtig faktor i arbejdet med børn og unge. Pædagogerne prioriterer samarbejdet med forældrene højt, og der bruges kræfter på at give indsigt i børnenes og de unges hverdag i institutionen. Det sker både i forbindelse med forældrearrangementer, men også ved løbende møder og samtaler.

"En god relation til barnet er vitalt for trivslen, men også et godt samarbejde med deres forældre er vigtigt. Så er det nemmere at tage ting op, hvis der sker noget undervejs".

Det er ikke kun i problematiske situationer, at forældresamarbejdet er betydningsfuldt. Dagligdagen er fyldt med små og store oplevelser for børnene, som forældrene kan få et indblik i. *"Hele tiden have et godt forældresamarbejde – en daglig kontakt – skaber gode muligheder for trivsel blandt børnene"* (Pædagog KKFO). En pædagog mener, at det er vigtigt, at forældrene har forståelse for deres børns liv i fritidshjemmet. Det sker: *"Når man fortæller gode ting og deler mange hverdagsting"*. I en fritidsinstitution er pædagogerne enige om at: *"Trivsel er også den måde, vi ser forældrene. At forældrene, når de kommer, føler sig velkomne. Det giver en form for ro. Hvis forældrene er glade for fritidshjemmet, så er børnene også glade, eller så er sandsynligheden i hvert fald større"*.

Viden om børnene og de unge på tværs af institution, skole og hjem er grundlæggende faktorer, der er med til at øge børnenes trivsel. At skabe gode samarbejdsflader mellem matrikler kan skabe indsigt i børn og unges daglige liv, der igen kan være med til at styrke oplevelsen af trivsel.

Faglig udvikling og kompetencer i fritidspædagogikken

Som pædagog kræver det nogle særlige kompetencer at sikre, at børn og unge trives. I den forbindelse nævnes faglig refleksion med sine kollegaer som et vigtigt redskab i det pædagogiske arbejde med børn og unge. En pædagog siger: *"Vi må ikke være forudindtaget"*. At sætte parentes om sine (for)forståelser kan være en udfordrende øvelse, og derfor mener pædagogerne, at der skal være tid og rum for fælles refleksion. Tid til faglige diskussioner, som relaterer sig til det pædagogiske arbejde, er noget, der træder frem i materialet som betydningsfuldt. Her kan man ytre sine synspunkter og lade sig inspirere af andre.

Mangfoldighed i personalegruppen bliver således set som en positiv drivkraft i det pædagogiske arbejde: *"Det er en styrke, at vi er forskellige"*. Selvom der er plads til variation, diskuterer 4 pædagoger, hvordan det er muligt at opnå enighed i det pædagogiske grundlag, som vægtes højt i institutionen. *"Fælles front for anerkendende pædagogik – det diskuterer vi på vores fælles møder"*. Det gælder om at lytte til børnene og de unge, møde

dem og se dem. *"Ikke bare at høre, hvad de siger, men spørge ind til og undersøge, hvad det er, de mener"*.

Empati nævnes blandt pædagogerne. At kunne sætte sig i barnets eller den unges sted. *"Hvad er det egentligt, du ville?"* Der er fokus på at se bag ved børnenes eller den unges handling.

Pædagogerne udtrykker, at det er vigtigt for dem at have ledelsen tæt på, så de kan sparre, udvikle og skabe disse rum for fælles faglig refleksion. Det gælder især, når pædagoger oplever børn og unge i mistrivsel, eller når forældresamarbejdet synes kompliceret: *"Vi sidder aldrig alene i svære sager – vi har altid ledelsen med"*. Synlig ledelse er vigtigt for pædagogerne.

"God ledelse med direkte kontakt. En leder, der tager pædagogerne med på råd og ved, hvad der foregår på gulvet blandt børn og voksne. Det er supergodt for trivslen, at der er en god kontakt til lederen. En leder, der viser sit ansigt. [En] positiv karakter". (Pædagog fritidshjem)

Oplevelsen af, at pædagogerne kan komme og få hjælp og sparring, hvis tingene "på gulvet" brænder på, synes vigtig. Her ses et behov for fællesskab også blandt pædagogerne. At man arbejder sammen om at skabe nogle gode betingelser for børn og unges fritidsliv.

Fagligheden højnes af at være fælles om at diskutere, sparring og udvikle rummet for børnene og de unge. I den forbindelse nævnes opkvalificering af pædagogernes kompetencer som en vigtig præmis. Flere af pædagogerne oplever, at deres uddannelser er af ældre dato, og de ønsker derfor nye indsigter og viden, så de kan bidrage til opkvalificeringen af det pædagogiske arbejde. Kurser og videreuddannelse nævnes i den kontekst.

I flere institutioner italesættes en opdeling mellem faglighed og funktion, som rækker ud over personalets uddannelsesmæssige baggrunde.

Pædagogerne i institutionerne ser det som en styrke at ansætte mennesker med forskellige baggrunde, så de kan tilbyde særlige værksteder eller aktiviteter, der kan tiltrække børn og unge. I en personalegruppe var der flere medhjælpere med andre uddannelser, som var attraktive for at skabe et teatermiljø og sløjde. I interviewet udtrykker pædagog det på følgende måde:

"[Finder] de voksne, der er gode til at engagere børnene og de unge i de forskellige værksteder. Ex hvis man er god til at tegne, så er man i det værksted eller lave teater. På den måde udnytter man de ressourcer, der er i personalegruppen, til at lave nogle gode fritidspædagogiske tilbud".

Institutionerne er optagede af at skabe tilbud til børn og unge af høj kvalitet, og derfor er det vigtigt for dem at ansætte andre faggrupper (fx skuespillere, musikere osv.), der kan bidrage med andre ressourcer og kompetencer end det pædagogisk uddannede personale. Det smitter også af på børnene og de unge, når man kan lide at arbejde i det værksted, man er ansvarlig for. Samtidig peger pædagogerne på, på tværs af de forskellige institutionelle sammenhænge, at det er pædagogerne, der udgør den pædagogfaglige ramme omkring det pædagogiske arbejde. Det er pædagogerne, der foretager observationer, underretninger, og varetager samtaler med fx skoler og ungdomsuddannelser, når og hvis der er bekymringer. Det er også pædagogerne, der tilrettelægger det overordnede fritidspædagogiske arbejde, herunder hvilke aktiviteter der skal være til stede, og ikke mindst, hvorfor der skal være aktiviteter i fritidspædagogikken. En særlig fritidspædagogisk faglighed synes således at træde frem gennem forskningsinterview på tværs af de forskellige institutioner, der dels lægger vægt på, at det er den pædagogiske faglighed, der skaber de overordnede rammer for institutionen, men også at det er den pædagogiske faglighed, der tilrettelægger hverdagens struktur og indhold.

Det er således ikke blot "aktiviteter" for aktiviteternes skyld, men derimod om mulighederne for at indgå i børne og unge fællesskaber, hvor det *legende* og det *skabende* synes at arbejde sammen i fritidspædagogikken. Det legende element (uanset børnene og de unges alder), knytter an til pædagogernes forståelser af børn og unge som kompetente, nysgerrige og kreative, mens det skabende element tales frem i forskningsinterview, som det element, der løfter blikket for at se på børnene og de unges hele liv, og ikke udelukkende tænke på skole, præstationer og tests, rettet mod børnene og de unges fremtid.

Elementer af både det legende og det skabende ses i værkstederne og aktiviteterne, som arbejder med et "*fælles tredje*", hvor pædagogerne både har et fagligt blik for børnene og de unge, samtidig med at man bringer en faglighed ind i det pædagogiske arbejde som fx musik, kunst, rollespil m.m. Det pædagogiske arbejde mellem faglighed og funktion synes således vigtig og relevant for børn og unges deltagelsesmuligheder i fritids- og ungdomspædagogikken.

I fællesskabet er pædagogerne opmærksomme på at de selv udgør en central ramme i hverdagens pædagogik. "*Pædagogers humør smitter*". Pædagogerne er meget bevidste om deres position som rollemodeller for børnene og de unge. Fire pædagoger reflekterer over spørgsmålet om børns trivsel og kobler det således med deres egen trivsel: "*Når vi trives som personalegruppe, giver vi mere tilbage til børnene. Stemninger smitter*". Betingelser for børn og unges trivsel er dermed afhængige af, hvordan pædagogerne selv trives på deres arbejdsplads med deres kollegaer og leder. Personalets trivsel synes at være en forudsætning for at skabe god trivsel blandt børn og unge. En pædagog fortæller, at hun

valgte at stoppe i en anden institution, da hun ikke brød sig om stemningen i institutionen. For hende er det vigtigt: *"Hvordan man taler til hinanden. Er der en hård tone? Det påvirker trivslen"*.

Det er altså ikke ligegyldigt, hvorvidt pædagoger trives i deres arbejde eller ej. Det synes at have vidtrækkende konsekvenser, når der ikke er en god stemning eller en hård tone på institutionen. Personalet kan sige fra, de kan flytte sig, eller de kan sige op. Men børn og unge har slet ikke de samme muligheder for at ændre kulturen i institutionen. Det har de heller ikke ansvaret for. Det kan ud fra pædagogernes perspektiver have stor betydning for, hvilke betingelser børn og unge møder for et godt fritidsliv og fastholdelsen af fritids- og ungdomsklubtilbud. Som en pædagog siger: *"Det betyder meget, at de voksne er der og kan tale med børnene"*.

Derfor er det vigtigt for pædagogerne, at der er tid og rum til at lære hinanden at kende og udvikle fælles faglige forståelser. *"Anerkende hinanden og have tillid til hinanden. Hjælpe hinanden, fordi vi har forskellige kompetencer. Diskutere vores værdigrundlag og holde os selv og hinanden op på det. Spørge: Hvor er vi nu"*.

Dette er nogle af de refleksioner, som en personalegruppe diskuterede om deres indbyrdes trivsel. Igen nævnes stemning som essentielt: *"Stemninger smitter. Ping pong mellem personalet smitter også børnene og skaber en god stemning"*.

Vilkårene for at kunne udføre pædagogiske arbejde af høj kvalitet er noget, der ligger pædagogerne på sinde. En pædagog siger:

"Trivsel hænger også sammen med normeringer. Dårligere normeringer er lig med dårligere trivsel. Kvalitet giver højere trivsel. Trivsel har også noget med ressourcer at gøre – voksenressourcer".

Når pædagogerne oplever et øget pres over deres arbejdsopgaver og færre ressourcer til at udføre dem, udløser det oplevelser af frustration. Det kan være en udfordring, at der: *"[ikke] altid er tid til at nå det hele på den tid, der er"*. Intentionen om at levere god kvalitet i det pædagogiske arbejde, og samtidig have nogle arbejdsbetingelser, der gør det muligt, er udfordret. *"Hvis man hele tiden føler sig presset på sin arbejdsplads, føler man sig stresset. Så er man heller ikke til stede for børnene"*.

Dermed peger flere pædagoger på, at det går ud over børnenes og de unges trivsel, hvis der ikke er ressourcer til at udføre opgaverne. Det kan få stor betydning for børnene og de unge på længere sigt:

"Tiden til at have øje på børnenes trivsel er afgørende for, hvordan de har det på den lange bane".

Opsamling på analysetema nr. 2

Under analysetema nr. 2 har der været fokus på pædagogernes forståelser, oplevelser og vurderinger i deres faglige arbejde i fritidspædagogikken. På tværs af både fritidshjem og fritids- og ungdomsklub peger pædagogerne på betydningen af netop fritidspædagogikken som en pædagogik, der direkte arbejder med at fremme trivsel, både i et her og nu perspektiv, såvel som i et fremadrettet perspektiv. Her og nu, begrebsat af Ringskou (2022a, 2002b) som *wellbeing*, knyttes til det, der gøres i praksis i hverdagens pædagogiske fællesskab sammen med børnene og de unge. Fællesskaberne, aktiviteter og leg, såvel som det pædagogiske personales arbejde med at skabe rammerne herom, peges frem som vigtige elementer for børnene og de unge i hverdagsnuet. Samtidig peger pædagogerne i flere af forskningsinterviewene på, at de arbejder med trivsel i et fremadrettet perspektiv, det som Ringskou (2022a, 2022b) betegner som *well-becoming*. At give børnene og de unge kompetencer til at håndtere tilværelsen, hjælpe dem på vej, og lære dem at tackle det, som kan synes svært eller vanskeligt, synes at udgøre en central del af en fritidspædagogisk forståelse af børn og unges trivsel.

Samtidig betones betydningen af leg og aktiviteter, og muligheden for venskaber som væsentlige for børn og unges hverdag og trivsel. Mistrivsel, eller fortællinger om børn og unge, som har det svært eller ikke har det godt, tager både afsæt i, at der sker noget i andre sammenhænge, fx hjemme eller i skolen, men også på fritidshjemmet eller i klubben, og her synes mere individuelle forklaringsrammer at træde frem som noget, barnet eller den unge har svært ved eller kæmper med. De mere individuelle forklaringsrammer fastholdes imidlertid på samme tid som forklaringsrammer, der synes at hjælpe pædagogerne til at finde faglige pædagogiske løsninger i hverdagen, fx hvordan hjælpes barnet ind i leg, hvordan støttes den unge til at deltage i en aktivitet osv.

Både arbejdet med børn og unges trivsel, såvel som specifikke pædagogiske tiltag rettet mod at forebygge mistrivsel, sættes ind i en fritidspædagogisk sammenhæng, hvor det er vigtigt at være faglig, at kunne samarbejde på tværs med både skole, forældre og andre relevante parter, men absolut også med faglige refleksioner over betydningen af tid og tilstrækkelige ressourcer. Særligt pædagoger på fritidshjem/SFO betoner, hvordan manglen på tid i hverdagens pædagogiske praksis udfordrer dem i deres faglige arbejde.

Perspektiverende kommentarer fra praksisfeltet

I forbindelse med forskningsprojektets afslutning blev der afholdt et reflekterende arbejdsmøde med ledere og pædagoger med fokus på sammen at udforske, hvilke anbefalinger der fremadrettet kunne være relevante at være opmærksom på.

Til dette reflekterende arbejdsmøde deltog 5 ledere og 1 medarbejder fra både fritidshjem samt fritids- og ungdomsklubber. Arbejdsmødet var fastsat til en time og rummede indledningsvist en række spørgsmål til refleksion i gruppen.

Disse spørgsmål omfattede:

- Hvad kunne være vigtigt at være opmærksom på i fremtiden i forhold til at udvikle fritidspædagogikken, specifikt rettet mod arbejdet med børn og unges trivsel?
- Er der særlige områder af det pædagogiske arbejde, som I gerne vil fremhæve som centrale at fastholde – som synes vigtige og afgørende i forhold til trivsel?
- Er der særlige områder, som I synes mangler/er uklare eller vanskelige i forhold til at arbejde med børn og unge, som I er bekymrede for/er i risiko for mistrivsel?

I diskussionen af det første spørgsmål peger gruppen især på betydningen af at være opmærksom på den fritidspædagogiske kernefaglighed. Med dette begreb henvises bl.a. til, at det er vigtigt, at personalet er uddannet og er optaget af fritidspædagogikken. Der peges på, at fritidspædagogik handler om børn og unges fritid, at skabe gode miljøer med leg og aktiviteter, og betydningen af at være sammen med børn og unge på måder, der skaber gode relationer og medvirker til at sætte aktiviteter i gang. Selvom gruppen er fordelt over både fritidshjem (SFO, KKFO) og fritids- og ungdomsklubber, og selvom disse institutioner er beliggende i forskellige kommuner, der organiserer fritidspædagogikken forskelligt, er der alligevel en betoning af fortsat at udvikle fritidspædagogikken med fokus på børn og unges trivsel.

I forbindelse med det andet spørgsmål peger flere i gruppen på de måder, hvorpå pædagoger møder og er sammen med børnene og de unge. Måder der synes at forbindes til anerkendelse, at se det enkelte barn og unge, at lytte og rumme, og fastholde at møde børn og unge, der hvor de er, og som de er. Dette synes særligt betydningsfuldt og det, som fritidspædagogikken især rummer muligheder for.

Under det tredje spørgsmål drøftede gruppen forskellige tiltag, der med fordel kunne udvikles, for at fritidspædagogikken fik flere muligheder for fremadrettet at arbejde med forebyggelse af børn og unge i mistrivsel eller risiko for mistrivsel. Der peges på betydningsfulde forhold som måder fritidspædagogikken organiseres i de forskellige kommuner, såvel som betydningen af at prioritere det fritidspædagogiske område. Dels gennem fuldtidsstillinger, men også betydningen af flere penge til området, så der kan skabes mere tid til børnene og de unge, både om eftermiddagen og aftenen. Økonomi og politisk prioritering af det fritidspædagogiske område er vigtigt fremadrettet.

Afsluttende opsamling

Denne rapport har præsenteret en række centrale resultater fra forskningsprojektet med fokus på pædagogers arbejde med børn og unges trivsel i fritidspædagogikken.

Med afsæt i den eksisterende viden om fritidspædagogik har dette forskningsprojekt været optaget af følgende forskningsanalytiske spørgsmål:

- Hvilke oplevelser og erfaringer har børn og unge om trivsel og mistrivsel, både i børne- og ungdomslivet, men også forbundet til deltagelse i fritidspædagogiske institutioner?
- Hvordan oplever pædagerne i fritidspædagogikken mulighederne for at arbejde med at fremme børn og unges trivsel, men også at forebygge bevægelser ind i mistrivsel?

I analyserne af børnene og de unges perspektiver på trivsel og mistrivsel, og hvad der er vigtigt for dem i fritidspædagogikken, synes der særligt at træde fortællinger frem, der handler om, hvorfor det er godt eller rart at være på fritidshjem eller i klub.

Venskaber og muligheder for at udvikle nye venskaber synes afgørende på tværs af alder. Fritidspædagogikken synes for både børn og unge at rumme adgang til og mulighed for at være sammen med venner. Både som fysiske rum, hvor der er plads, og som psykiske rum for at være sammen på bestemte måder, hvor fællesskabet udgør en central betydning. Beskrivelser af at være sammen, hænge ud med vennerne, danne nye venskaber, få kærester og hygge sammen træder frem i forskningsinterviewene.

Fællesskabets muligheder for leg og aktiviteter udgør ligeledes en meget stor del af børnene og de unges forståelser af, hvorfor det er godt at være på fritidshjem eller i klub. Fra de mindste børns fortællinger om leg til de unges fortællinger om aktiviteter, at lave musik sammen, spille computer eller lære at tegne og male træder frem i forskningsinterviewene.

I det fritidspædagogiske fællesskab er der også pædagerne. Uanset børn og unges alder peges på pædagogernes betydning både for den enkelte og for fællesskabet. Børn og unge fortæller om, hvordan man går til pædagerne, hvis der er noget galt, eller hvordan man får hjælp, hvis man har problemer. Ligeledes er pædagerne vigtige for fællesskabet. De synes at sætte en ramme for, hvordan man opfører sig, og hvordan man kan lære noget nyt. Flere af de mindre børn fortæller om, hvordan de "voksne" hjælper

med leg og med at løse konflikter, mens de unge er mere optaget af, at pædagogerne er gode at tale med, og at de er med til at skabe en god stemning i klubben om aftenen.

Opsamlende peger børnene og de unge på betydningen af:

1. at være sammen med venner.
2. at være i det fritidspædagogiske fællesskab, at høre til der, og at der er godt at være, fordi der er lege- og aktivitetsmuligheder samt muligheder for at være sammen med venner.
3. at pædagogerne synes at udgøre en særlig betydning. For de mindre børn omtales pædagogerne ofte som de voksne; dem der giver støtte og hjælp, dem der medvirker til at skabe en god stemning, og dem man kan gå til, hvis der er problemer. For de større børn og unge betones i flere af forskningsinterviewene, hvorledes pædagogerne er dem, der er gode at snakke med, som man kan tale med om alt, og som dem, der medvirker til at skabe gode rammer for samvær.

Med afsæt i forskningsinterview med pædagoger i forskellige fritidspædagogiske institutioner; fritidshjem/KKFO, fritidsklubber og ungdomsklubber, synes en række vigtige perspektiver at træde frem i det indsamlede datamateriale, der her skal belyses i opsamlende form.

Særligt synes det grundlæggende for det fritidspædagogiske arbejde, at pædagoger forstår, oplever og handler med afsæt i at skabe trivsel og muligheder for trivsel for børn og unge. Trivsel som et overordnet begreb, der både kan omfatte det enkelte barn eller unge, grupper af børn og unge, og alle børn og unge i institutionen, synes samtidig at fungere som en form for paraplybegreb, der fx omfatter børns og unges glæde, engagement, leg og deltagelse i aktiviteter, såvel som at "børnene har det godt", eller at den enkelte unge virker tilfreds, har gode venner eller er engageret i forskellige interesser.

Denne overordnede forståelse af trivsel synes at gå på tværs af forskellige institutioner, både på fritidshjem, fritidsklub og ungdomsklub gennem de forskellige forskningsinterview. Der er således ikke forskel på, hvordan pædagoger vurderer og definerer trivsel på fritidshjemmet eller i ungdomsklubben. Trivselsforståelsen synes at være uden alder, men kan meget vel folde sig forskelligt ud, afhængigt af hvad pædagogerne lægger vægt på i forhold til børns og unges deltagelse i forskellige institutionelle sammenhænge.

Betydningen af leg, at være sammen i leg og at have gode venner at lege sammen med peges frem af det pædagogiske personale på fritidshjem, mens betydningen af unges glæde og interesse for aktiviteter som musik, computer og sport betones af det pædagogiske personale i både fritids- og ungdomsklubberne.

Analyserne af fokusgruppeinterview og individuelle interview med pædagogers medvirker også til at indkredse, hvorledes begrebet trivsel rummer et dobbelt aspekt. Der er både det enkelte barn eller den enkelte unges trivsel, og så er der trivsel som noget, der er forbundet til selve fritidshjemmet eller klubben. Man er opmærksom på og forklarer trivsel med afsæt i, om et barn "har det godt derhjemme", eller om barnet "er glad for at gå i skole". På samme tid er der en optagethed af, om barnet eller den unge er i trivsel på fritidshjemmet eller i klubben. Eksempler på børn og unge, der er i trivsel, ses gennem børnene og de unges måder at være til stede på i fritidshjemmet eller i ungdomsklubben; "der leges hele dagen sammen med veninderne", eller den unge "elsker at lave musik". Flere af forskningsinterviewene med pædagogerne rummer også beskrivelser af, at dette barn "har det godt", fordi barnet altid kommer på fritidshjemmet om eftermiddagen, deltager i forskellige aktiviteter og har altid venner at lege med, eller at den unge ofte kommer om aftenen i ungdomsklubben, har gode venner, der også kommer, hvor de "hygger sig sammen".

Begge dele synes vigtigt for den samlede eller overordnede forståelse af børn og unges trivsel. Tilsvarende synes hele det fritidspædagogiske arbejde og pædagogernes vurderinger af det fritidspædagogiske arbejde forbundet til at være *et trivselsfremmende rum*, hvor børn og unge bevæger sig ind og omslutes af aktiviteter, samvær og fællesskab med trivsel i centrum.

Selvom trivselsbegrebet ikke nødvendigvis bringes i spil, omfatter mange af interviewene med pædagogerne fortællinger om, at "det handler om, at børnene har det godt", at de unge har det "rart sammen", at de "hygger sig sammen", at "de er glade", eller har det "sjovt", når de er på fritidshjemmet eller i klubben.

Måder, hvorpå pædagoger arbejder med at skabe trivselsfremmende rum for børn og unge, beskrives gennem flere af forskningsinterviewene, men kan indrammes med afsæt i fire samtidige fokusområder:

1. At børnene og de unge kommer og deltager på fritidshjemmet eller i ungdomsklubbens fællesskab.
2. At der er aktiviteter og legemuligheder, der er interessante og spændende for børnene og de unge (kreativt værksted, drama/teater, musik, computerspil, sport osv.)
3. At institutionen og pædagogerne skaber plads til, at børn og unge kan være sammen med venner både i mindre og større grupper.

4. At pædagogerne arbejder med at tilbyde samvær og relationer mellem de voksne og børnene og de unge, der er præget af åbenhed, imødekommenhed, tryghed, samvær og muligheder for samtaler.

Selve argumentationen om fritidspædagogikken som et trivselsfremmende rum tager også afsæt i, at der foregår noget andet andre steder i børnene og de unges liv, som er vigtigt og betydningsfuldt, og som samtidig kan være svært og fyldt med dilemmaer og problemer.

Skolen, eller snarere de krav, som børn og unge møder i en skolesammenhæng, vurderes at udgøre en form for pres for nogle børn og unge. Lange skoledage, fokus på de opgaver, som børn og unge skal håndtere i skolens hverdag, om de klarer sig "godt" eller har "det svært" i skolen, medvirker til at indramme betydningen af fritidspædagogikken.

Det er vigtigt, at børnene og de unge har en fritid, at fritiden er fyldt med leg, aktiviteter, samvær og fællesskab, hvor krav og regler er enkle, og hvor børn og unge kan bestemme selv og have indflydelse på, hvad de har lyst til at lave sammen med deres venner, og hvor der er pædagoger, man kan tale med og være sammen med, hvis man har brug for det. Skolens pres kan lattes gennem fritidspædagogikken, hvor samvær er mere afslappet; man kan blot "hænge ud" eller lave aktiviteter.

Hjemmet eller familien kan ligeledes være svært for nogle børn og unge. Det er jo "ikke alle børn, der har det godt derhjemme". For de børn og unge synes fritidspædagogikkens trivselsfremmende rum også at være vigtigt for pædagogerne. Når det er svært derhjemme, er det godt at komme på fritidshjem eller at komme i klubben om eftermiddagen eller aftenen. Som en af pædagogerne fortæller under et forskningsinterview, så er fritidsklubben et afslappende sted at være, hvor de unge kan "være sammen med deres venner" og med pædagoger, "der har tid til dem".

Analyserne af datamaterialet har ligeledes medvirket til at indkredse, hvorledes pædagoger på tværs af forskellige institutionelle sammenhænge oplever, at de arbejder med børn og unges mistro, eller hvor det vurderes, der kan være bekymringer for mistro.

Opsamlende indkredses især pædagogernes vurderinger af, hvordan de "ser" børn og unge, som måske ikke har det så godt, eller som direkte vækker bekymring.

1. Hvis børn og unge ændrer adfærd; trækker sig fra fællesskaber og aktiviteter eller begynder at komme i konflikter med andre børn og unge eller pædagogerne, samt at humør og energi ændrer sig, så vækker det pædagogernes opmærksomhed.

2. Hvis pædagogerne får viden om eller kendskab til børn og unge, de skal være bekymrede for, fx gennem samtaler med forældre, skolen eller andre parter.
3. Samtaler og samvær med børnene og de unge, hvor de ofte selv fortæller om, at de har det svært, er kede af det eller har behov for hjælp og støtte.

Afhængigt af børn og unges alder skal der reageres forskelligt på pædagogernes vurderinger og bekymringer om mistrivsel. Dette afspejler sig tydeligt i forskningsinterviewene på tværs af de forskellige institutioner, hvor især fritidshjem/KKFO beskriver omfattende samarbejde med forældre og skole i forbindelse med bekymringer om et barns mistrivsel.

Afsluttende forskningsmæssige anbefalinger:

Med afsæt i forskningsprojektets afsluttende arbejde skal der her præsenteres 3 centrale forskningsmæssige anbefalinger, der vurderes vigtige at være opmærksomme på fremadrettet.

Særligt synes fokus på fritidspædagogikkens arbejde rettet mod børn og unges trivsel at være vigtig – mere specifikt i forhold til nøgletal på området, der peger på mistrivsel, og antallet af børn og unge, der henvises til udredning for udviklingsrelaterede diagnoser, der angives at være steget gennem de senere år. Resultaterne fra nærværende forskningsprojekt medvirker til at indkredse, at der er behov for at udvikle mere forskningsbaseret viden om, hvordan fritidspædagogikken på tværs af forskellige institutioner og på tværs af kommuner arbejder med at skabe trivsel for alle børn og unge, herunder også for børn og unge, man periodisk er bekymrede for.

Det er ligeledes med afsæt i projektets resultater vigtigt yderligere at udforske den pædagogiske faglighed i fritidspædagogikken. Hvori består den særlige faglighed, og hvordan forbindes denne faglighed til etablering af hverdagens pædagogiske praksis, de strukturer, rytmer, normer og værdier, der rammesætter fritidspædagogikken? Projektets resultater, herunder især både børn og unges oplevelser af fritidspædagogikken, som et sted, hvor alle er velkommen, hvor pædagogerne skaber nogle rammer, der giver tryghed og fællesskab, og giver muligheder for at deltage i forskellige aktiviteter, skaber grundlag for fremadrettet at udforske den pædagogiske faglighed i det fritidspædagogiske arbejde.

Pædagogerne, der har deltaget i forskningsprojektet, peger selv på betydningen af efter- og videreuddannelse som særlig vigtigt for deres arbejde. Ved en gennemgang af forskningsstudier på det fritidspædagogiske område, både nordisk og internationalt, synes

netop dette blik på betydningen af at udvikle faglighed og faglige kompetencer, at være relativt begrænset i den fritidspædagogiske forskning. Hvordan efter- og videreuddannelse kan tilrettelægges, hvilke særlige områder af den pædagogiske faglighed der specifikt kan videreudvikles gennem videreuddannelse, herunder også med fokus på leders uddannelse og faglige viden, synes at træder frem som en vigtig forskningsmæssig anbefaling at have fokus på.

Referencer

Ankerstjerne, T., & Stæhr, M.H. (2020). *Grundlag for pædagogfaglighed i fritid og skole*. Rapport. København: BUPL og Undervisningsministeriet.

Apsler, R. (2009). After-school programs for adolescents: A review of evaluation research. *Adolescence*, 44(173), 1-19.

Berry, T. & Lavelle, K.B. (2013). Comparing socioemotional outcomes for early adolescents who join after school for internal or external reasons. *Journal of Early Adolescence*, 33(1), 77-103.

Bitz, M. (2004). The comic book project: forging alternative pathways to literacy. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 47(7), 574-586.

Børne- og Undervisningsministeriet. (2019a). Bekendtgørelse af lov om folkeskolen: BEK nr. 1510 af 14.12.2017. Lokaliseret 23. marts 2020 på: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=209946>

Børne- og Undervisningsministeriet. (2020a). Bekendtgørelse af lov om dag-, fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven): BEK nr. 824 af 15.8.2019. Lokaliseret 23. marts på: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=212438#ida4c3a7e7-359a-46cb-a272-4ebc9f9c3ca9>

Børnerådet (2016). *Håndbog i børneinddragelse*.

Csikszentmihalyi, M. (2008). *Flow: the psychology of optimal experience*. New York, NY: HarperCollins.

Conklin-Ginop, E., Braverman, M.T., & Caruso, R. (2011). Bringing carnival drum and dance traditions into 4-H programming for Latino youth. *Journal of Extension*, 49(4), 1-8.

Danmarks Evalueringsinstitut (2018). *Børn og unges brug af fritids- og klubtilbud*. Rapport. Danmarks Evalueringsinstitut.

Dreier, O. (2003). *Psykosocial behandling – en teori om et praksisområde*. København: Dansk Psykologisk Forlag.

Dreier, O. (2007). Det almene og det særlige i viden. *Nordiske Udkast* 34(2), 15-24.

Dreier, O. 2011. Personality and the conduct of everyday life. *Nordic Psychology*, 63(2), 4-23.

- Falkner, C., & Ludvigsson, A. (2016). *Fritidshem och fritidspedagogik en forskningsöversikt*. Lund: Sveriges Kommuner och Landsting Kommunförbundet Skåne.
- Fauske, H., Kollstad, M., Nielsen, S., Nygren, P., & Skåderud, F. (2006). *Utakter – om helse- og sosialfaglig kompetanse i utdanning og praksis*. Norge: Gyldendal Akademisk forlag.
- Fauske, H., Nielsen, S., & Nygren, P. (2008). *Læring i fællesskab. En pædagogisk model for professionsuddannelser*. Dansk Psykologisk Forlag.
- Femi, V. (2018). Understanding Adolescents' skill-building in the after-school context. *Youth & Society*, 50(7), 966-988.
- Fredriksson, I., Geidne, S., & Eriksson, C. (2018). Leisure-time youth centres as health-promoting settings: Experiences from multicultural neighbourhoods in Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health*, 46(Suppl 20), 72-79.
- Geidne, S., Fredriksson, I. & Eriksson, C. (2016). What motives are important for participation in leisure-time activities at Swedish youth centres? *Health Education Journal*, 75(8), 972-985.
- Gørlich, A., Pless, M., Katznelson, N. & Graversen, L. (2019). *Ny udsathed i ungdomslivet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Halkier, B. (2002). *Fokusgrupper*. Samfundslitteratur & Roskilde Universitetsforlag.
- Holstein, B.E., Henriksen, T.B., Rayce, S.B., Ringsmose, C., Skovgaard, A.M., Teilmann, G.K., Væver, M.S. (2021). *Mental sundhed og psykisk sygdom hos 0-9-årige børn*. København: Vidensråd for Forebyggelse.
- Holzkamp, K. (1998). Daglig livsførelse som subjektvidenskabelig grundkategori. *Nordisk Udkast*, 25, 3-32.
- Holzkamp, K. (2005). Mennesket som subjekt for videnskabelig metodik. *Nordisk Udkast*, 33(2), 5-33.
- Højholt, C. (2005). *Forældresamarbejde, Forskning i fællesskab*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Højholt, C. (2011). *Børn i vanskeligheder – samarbejde på tværs*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Højholt, C. et al. (2014). *Fritidspædagogik, faglighed og fællesskaber*. København: Forlaget Dafolo.

- Højholt, C. (2018). Children's perspectives and learning communities. I: Hedegaard, M. Aronsson, K., Højholt, C & Skær Ulvik, O, (red), *Children, childhood and everyday life: children's perspectives*. Information Age Publishing (2), 93-111.
- Jeppesen, P., Obel, C., Lund, L., Madsen, K.B., Nielsen, L., & Nordentoft, M. (2020). *Mental sundhed og sygdom hos børn og unge i alderen 10-24 år – forekomst, fordeling og forebyggelsesmuligheder*. København: Vidensråd for Forebyggelse.
- KL (2020). *Børn og unge i fritids- og klubtilbud. Analyse af kommunernes fritids- og klubtilbud januar 2020*. København: KL.
- Kousholt, D., Højholt, C., & Stanek, A. (2013). *Fritidspædagogik, faglighed og fællesskaber*. København: Forlaget Dafolo.
- Kiilakoski, T. & Kivijärvi, A. (2015). Youth clubs as spaces of non-formal learning: professional idealism meets the spatiality experienced by young people in Finland. *Studies in Continuing Education*, 37(1), 47-61.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *InterView*. København: Hanz Reitzels Forlag.
- Langager, S., Krogh, M.P., & Højmark, A. (2009). *Klubpædagogik og inklusionsprocesser – klubberne i Albertslund*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole.
- Langager, S. (2011). "If my friends are there, I'll come, too ...": Social pedagogy, youth clubs, and social inclusion processes. I: J. Kornbeck & N.R. Jensen (red.): *Social pedagogy for the entire lifespan*, 224-243. Bremen: Europäischer Hochschulverlag. *Studies in comparative social pedagogy and international social work and social policy*, 15.
- Leveresen, I., Torsheim, T., & Samdal, O. (2012). Gendered leisure activity behavior among Norwegian adolescents across different socio-economic status groups. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 4, 355-375.
- Lindström, L. (2012a). The story of the youth club. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(6), 32-39.
- Lindström, L. (2012b). I learn nothing! – Voices of visitors at youth clubs in Sweden. *Journal of Education and Learning*, 1(1), 84-98.
- Lindström, L. (2016). The case of open leisure activities organized in Swedish local councils: The role of citizenship and entrepreneurship skills development. *Citizenship, Social and Economics Education*, 15(2), 104-116.
- Lipschultz, J. (2016). Relational trust: An ethnographic look at staff and students' relationships in an afterschool program. *Education and Youth Today. Sociological Studies of Children and Youth*, 20, 251-279.

- Loft, L., & Waldfogel, J. (2021). Socioeconomic Status Gradients in Young Children's Well-Being at School. *Child Development*, 92, 91-105.
- Morin, A. (2021). Social eksklusion i skolen – mellem personlige handlegrunde og social struktur. *Nordiske Udkast. Tidsskrift for kritisk samfundsforskning (1) temanummer om social eksklusion og pædagogik i velfærdsstaten*, 49(1), 73–85.
- Morehouse, H. (2009). Making the most of the middle. A Strategic model for middle school afterschool programs. *Afterschool Matters*, 8(1), 1-10.
- Mørck., L.L. (2000). Praksisforskning i Læreprocesser. *Psykologisk Set*, 16(36), 23-33.
- Mørck, L.L., & Nissen, M. (2005). Praksisforskning: Deltagende kritik mellem mikrofonholderi og akademisk bedreviden. I: T. Bechmann Jensen, & G. Christensen (Eds.), *Psykologiske og pædagogiske metoder: Kvalitative og kvantitative forskningsmetoder i praksis* (pp. 123-153). Roskilde Universitetsforlag.
- Noam, G.G. & Bernstein-Yamashiro, B. (2013). Youth development practitioners and their relationships in schools and after-school programs. *New Directions for Youth Development* 137, 57-68.
- Nygren, P. (2004). *Handingskompetanse – om profesjonelle personer*. Gyldendal: Norsk Forlag.
- Petersen, K.E. (2009) *Omsorg for socialt udsatte børn. En analyse af pædagogers kompetencer og pædagogiske arbejde med socialt udsatte børn i daginstitutionen*. Ph.d.-afhandling. København: DPU, Aarhus Universitet.
- Petersen, K. E., Hedegaard-Sørensen, L., Sørensen, T. E. M., & Ladefoged, L. (2019). *Fritids- og ungdomsklubbers betydning for børn og unges hverdagsliv og fællesskaber i udsatte boligområder*. DPU, Aarhus Universitet.
- Petersen, K.E., & Sørensen, T.E.M (2021). *Fritids- og ungdomsklubbers betydning for børn og unges trivsel og udvikling. Forskningsoversigt*. Pædagogisk Indblik. Aarhus Universitetsforlag.
- Petersen, K.E. (2021a). Pædagogers arbejde med ustyrlige unge, eller ustyrlige problemer. *Nordiske Udkast. Tidsskrift for kritisk samfundsforskning (1) temanummer om social eksklusion og pædagogik i velfærdsstaten*.
- Petersen, K.E. (2021b). Leisure and youth clubs' work with young people of ethnic minority background living in socially deprived housing areas: creating processes of hope and empowerment through social pedagogical work. *International Journal of Social Pedagogy*, 10(1): 1-14.s

- Petersen, K. E. (2022). *Tidlige forebyggende indsatser, opsporing og underretning i dagtilbud: rettet mod børn i risiko for mistroivsel*. Aarhus Universitetsforlag. Pædagogisk Indblik Nr. 20.
- Petersen, K.E., Morin, A., & Kjær, B. (red.) (2023). *Børn og unge med diagnoser – en grundbog for pædagoger*. København: Samfundslitteratur.
- Petersen, K.E. (2023). Pædagogers arbejde med børn og unge med diagnoser – Hvad ved vi om pædagogisk faglighed og pædagogiske opgaver i arbejdet med denne gruppe børn og unge? I: K.E. Petersen, A. Morin, & B. Kjær (red), *Børn og unge med diagnoser – en grundbog for pædagoger*. København: Samfundslitteratur.
- Ringskou, L. (2021). "Altså det er bare ikke alt, du kan måle og veje": Om klubpædagoger, trivsel og trivselsarbejde... og kritisk pædagogik. *Tidsskrift for Socialpædagogik*, 24(2): 39-48.
- Ringskou, L. (2022a). Klubpædagogers trivselsarbejde (2): Dimensionen trivsel – mistroivsel. Notat, hentet på forfatterens hjemmeside.
- Ringskou, L. (2022b). Klubpædagogers trivselsarbejde (3): Dimensionen well-being og well-becoming. Notat, hentet på forfatters hjemmeside.
- Schwartz, I. (2007). *Børneliv på døgninstitution – Socialpædagogik på tværs af børns livssammenhænge*. Ph.d.-afhandling, Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.
- Spencer, R. & Rhodes, J.E. (2014). Growth-promoting relationships with children and youth. *New Directions for Youth Development*, 144, 59-72.
- Strobel, K., Kirshner, B., O'Donoghue, J. & McLaughlin, M. (2008). Qualities that attract urban youth to after-school settings and promote continued participation. *Teachers College Record*, 110(8), 1677- 1705.
- Villumsen, A.M., & Koch, A.B. (2023). Pædagogens opgave i forhold til børns trivsel og mistroivsel i dagtilbud. I: K.E. Petersen, A. Morin, & B. Kjær (red), *Børn og unge med diagnoser – en grundbog til pædagoger*. København: Samfundslitteratur.
- Yohalem, N. & Wilson-Ahlstrom, A. (2010). Inside the black box: Assessing and improving quality in youth programs. *American Journal of Community Psychology*, 45(3-4), 350-357.

